

VÝSTROJNÍ
A
VÝZBROJNÍ PŘEDPIS
PRO
C. A K. VOJSKO

1866

MUŽSTVO ŘADOVÉ PĚCHOTY

Hradec Králové
2023

OBSAH

I. ČÁST

VŠEOBECNÁ USTANOVENÍ.....	4
Vlasy a vousy.....	4
Brýle.....	4
Dekorace.....	4
Polní znamení.....	4

II. ČÁST

STEJNOKROJ.....	5
Čáko.....	5
Císařský orel.....	7
Jablíčko.....	7
Povlak na čáko.....	7
Lodička.....	8
Čepice.....	8
Zbrojní kabát.....	9
Plášť.....	11
Knoflíky.....	13
Lajbl.....	14
Ramenní váleček.....	15
Kalhoty.....	15
Uherské kalhoty.....	17
Kamaše.....	19
Košile.....	20
Spodky.....	21
Nákrčník.....	22
Boty.....	23
Onuce.....	26
Palčáky.....	26
Rukavice.....	27
VÝSTROJ.....	27
Chlebník.....	27
Torna.....	28
Jídelní miska.....	28
Polní lahev.....	29
Závěsný řemen.....	30
Řemen k patrонтаšce.....	30
Pouzdro na roznětky.....	30
Patrонтаška.....	30
Ustrojovací řemen.....	30
Opasek.....	30
Kalhotový pásek.....	30
Upevňovací řemen.....	31
Pochva na bodák.....	31
Pochva na šavli.....	31
Řemen na pušku.....	31
Várnice.....	32
VÝZBROJ.....	33
Pěchotní puška.....	33
Bodák.....	34
Pěchotní šavle.....	34

III. ČÁST

OBSAH TORNY A JEJÍ BALENÍ.....	35
NÁSTROJE A NÁČINÍ NA ČIŠTĚNÍ PUŠKY.....	36

IV. ČÁST

PŘEHLED EGALIZACE PĚŠÍCH PLUKŮ	37
HODNOSTNÍ ZNAČENÍ.....	38
ROZLIŠENÍ HODNOSTÍ	39
Kadet.....	39
Svobodník.....	39
Desátník.....	39
Četař	39
Šikovatel.....	40
MUŽI SE ZNOVU PŘIJATOU SLUŽBOU NEBO S PŘÍDAVKEM NA STÁŘÍ	40

V. ČÁST

ZPŮSOB NOŠENÍ STEJNOKROJE A VÝSTROJE	40
Čáko.....	40
Povlak na čáko.....	40
Lodička	40
Čepice	40
Zbrojní kabát.....	41
Plášť.....	41
Bandalír	41
Ustrojovací řemen.....	42
Lajbl.....	42
Ramenní váleček.....	42
Kalhoty	42
Kamaše	42
Nákrčník	42
Palčáky.....	42
Opasek	42
Chlebník.....	43
Torna.....	43
Jídelní miska	43
Polní lahev	43
Pouzdro na roznětky	43
Šavle	43
Portepe	43
Várnice.....	44
ADJUSTACE MUŽSTVA ŘADOVÉ PĚCHOTY	45

VI. ČÁST

NĚMECKO – ČESKÝ SLOVNÍK	46
SLOVNÍK POJMŮ.....	47

Text je zpracován dle překladu souhrnu výstrojních předpisů z roku 1863 a 1865 (KÖVESS von Aszod und Harkaly, Arnold. *Die Organisation und Militär-Administration der k. k. Armee*. Vydal F. B. Geitler. Wien: 1863 a 1865), dále dle příručky pro důstojníky z roku 1865 (PETROSSI, Ferdinand. *Heerwesen des Österreichischen Kaiserstaates*. Vydal W. Braumüller. Wien: 1865), příručky k pěchotní pušce z roku 1856 (M. B. A., *Das Kaiserlich-Königliche Österreichische Infanterie-Feuergewehr*. Vydal M. Auer. Wien: 1856) a příručky pro poddůstojníky a vojenské školy z roku 1868 (DUNCKER, Carl. *Der Infanterie-Unteroffizier als Soldat und Vorgesetzter – Ein Hilfsbuch zum Selbstunterrichte und zum Gebrauche in den Chargen- und Mannschafts-Schulen*. Vydal C. Gerold's Sohn. Wien: 1868). Chybějící analogické části jsou doplněny dle překladu výstrojního předpisu z roku 1871 (*Adjustirungs- und Ausrüstungs-Vorschrift für das k. k. Heer*. Vydalo Kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei. Wien: 1871). Pro překlad byl použit především vojenský slovník z roku 1871 (ČENSKÝ, Ferdinand. *Vojenský slovník německo-český*. Vydal I. L. Kober. Praha: 1871). Pro správnou interpretaci textu jsou vybrány méně frekventované nebo archaické výrazy, ať již německé, nebo české, uvedeny ve slovníku na konci dokumentu.

Několik málo zcela chybějících pasáží však bylo pro úplnost textu doplněno autorem. Tyto nepůvodní pasáže jsou patřičně označeny, stejně tak jako jsou uvedeny i zdroje u ostatních částí textu. Cílem tohoto dokumentu však není podat podrobný a vyčerpávající popis jednotlivých součástí výstroje, nýbrž předložit souhrn informací dostupných z oficiálních předpisů či jiných dokumentů c. k. rakouské armády. Proto některé popisy zůstávají velmi stručné a pro podrobnější informace o dané výstrojní součásti je tedy nutné užít jiných zdrojů.

Přeložil a sepsal: Gft. Václav Hájek, Historický c. k. řadový pěší pluk č. 18

I. ČÁST

VŠEOBECNÁ USTANOVENÍ

Voják musí být poučen a velitel čety musí dbát na to, aby byl vždy oblečen podle předpisu a aby se po celou dobu staral o svůj stejnokroj, zbraně a střelivo i kompletní výstroj. Jak se má čištění a údržba těchto předmětů provádět, se mu názorně a opakovaně ukáže hned zpočátku. Voják nesmí žádný z těchto předmětů ztratit ani prodat a musí vše udržovat v takovém pořádku, aby mohl kdykoliv vyrukovat v plné výstroji. Uniforma, znak cti každého vojáka, je zhotovena podle současných předpisů a s odpovídajícími rozlišovacími znaky dle jednotlivých druhů zbraní a v žádném případě na ni nelze nic libovolně nebo svévolně měnit. Drobné poškození stejnokroje nebo jiné výbavy si voják musí opravit sám. Větší poškození nebo ztrátu věci musí ihned nahlásit. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 25]

Vlasy a vousy (*Kopfhaar und Bart*). Vlasy musí být vpředu delší, vzadu na temeni hlavy kratší a bez jakéhokoliv zdobení. Vpředu by vlasy neměly přesáhnout délku 6,6 cm a vzadu 2,6 cm. Knír nesmí být za žádných okolností oholen a je povoleno nosit pouze plnovous nebo licousy s oholenou bradou, ale takovým způsobem, aby hodnotní označení zůstalo stále viditelné. [Adjustirungs... 1871, s. 1]

Knír musí být navoskovaný a zahnutý, špičky však musejí být rovné a nikoliv zakroucené. Licousy lze nosit jako u námořnictva, tzn. s bradou oholenou mezi kolmicemi od koutků úst a vousy nesmí být tak dlouhé, aby se dotýkaly límce. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 39]

Brýle (*Augengläser*). Mužům s mírnou krátkozrakostí může být v případě nutnosti na základě lékařského potvrzení povoleno plukovními nebo nezávislými veliteli nosit brýle, a to jak mimo službu, tak i během ní. [Adjustirungs... 1871, s. 3]

Dekorace (*Decorationen*). Během slavnostních přehlídek a obecně při všech oficiálních příležitostech nosí mužstvo a poddůstojníci veškerou dekoraci připnutou na zbrojním kabátu na levé straně hrudi. Pokud mají oblečeno vícero vrstev stejnokroje, např. zbrojní kabát přes lajbl, tak je dekorace připnuta vždy na svrchní kus oblečení. Dekorace jsou pověšeny pomocí jejich stužky na levé straně hrudi v úrovni prvního knoflíku a to v řadě od středu hrudníku směrem k levému rameni (ty, které mají emblém na jedné straně a nápis na druhé, se umísťují emblémem navrch). [Adjustirungs... 1871, s. 1]

Na zbrojní kabáty¹ se dekorace připevňují tak, aby se střed horního vnějšího okraje první spony, kterou má být vyznamenání nebo kříž připnut, nacházel lehce pod zaoblenou špičkou ležatého límce. Každá další spona jiného vyznamenání nebo kříže pak musí být umístěna rovně v prodloužení první spony směrem k levé straně.² Mužstvo musí nosit všechna svá vyznamenání připevněná na plášť během slavnostních přehlídek, inspekci a obecně při všech oficiálních příležitostech, kdy má mužstvo oblečené pláště. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 64]

Polní znamení (*Feldzeichen*), které je v letním období tvořeno dubovou ratolestí a v zimě jedlovou větvičkou, má být vysoké 15,8 cm a široké přibližně jako dlaň. Čáko musí být ozdobeno polním znamením během každého slavnostního pochodu a dále na základě zvláštního rozkazu.³ Do drážky na přední straně čáka se osazuje buď za jablíčko, nebo pokud je přes čáko nasazen potah, tak k tomu určeným otvorem v jeho horní části. [Die Organisation... 1863 – 14. Heft, s. 58]

Stejným způsobem má být polní znamení nošeno v boji, u příležitosti narozenin Jeho císařského a královského Apoštolského veličenstva, slavnosti Božího těla, slavnosti Zmrtvýchvstání Páně a během slavnostních přehlídek. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 26]

¹ Na nové zbrojní kabáty s ležatým límcem a jednou řadou knoflíků.

² Dle reskriptu c. k. ministerstva války z 14. června 1863.

³ V době míru se polní znamení nosí u příležitosti narozenin Jeho císařského a královského Apoštolského veličenstva, slavnosti Těla a Krve Páně, slavnosti Zmrtvýchvstání Páně a dále u jiných významných událostí dle zvláštních nařízení. V poli pak během všech bojových akcí. [Adjustirungs... 1871, s. 17]

II. ČÁST

STEJNOKROJ

Čáko vz. 1862 (*Csako*)⁴ je zhotoven z matně černé voděodolné plsti a je opatřeno eliptickým dolů skloněným dýnkem z černě lakované podešvové kůže. Směrem nahoru se korpus mírně zužuje. Přední část je vysoká 12,5 cm a zadní vyboulená 15,8 cm. Nejvyšší bod vyboulení sahá 3,5 cm nad střed zadního spodního okraje.

Štítek z černé lakované podešvové kůže je připevněn ke spodnímu okraji na střed přední části korpusu a nad ním je po obvodu vnějšího dolního okraje okolek z černé lakované telecí kůže, který je na sedmi místech připevněn několika stehy ke korpusu a nad středem štítku je sešitý. Nasazení štítku je ještě překryto proužkem z černé lakované telecí kůže.

Podél středu přední části korpusu je od okraje dýnka dolů ke štítku našitý pruh z černé lakované telecí kůže, který tvoří drážku pro zasunutí jablíčka nebo polního znamení. Přes něj je připevněn císařský orel.

Uvnitř čáka se nachází podél delšího průměru dýnka řemínek pro uložení jablíčka, který je na obou koncích přichycen k drátěné výztuze obvodu dýnka. Řemínek je na předním konci opatřen 2,4 cm širokou a 4 cm dlouhou pevnou přišitou průvlečkou a dále 1,8 cm širokou volnou posuvkou. Vrchní okraj plstěného korpusu je vyztužen drátěným kroužkem a spodní okraj lemuje potní pásek zhotovený ze dvou pruhů černé telecí kůže bez podšívky sešitých na boku u cípů štítku. Zadní část potního pásku je uprostřed široká 6,2 cm a od bočních švů se zužuje až po přední část, která je široká 5,3 cm.

Uvnitř čáka je také připevněn podbradník z černé lakované telecí kůže, který je protažený vodorovnými průřezy na obou bočních stranách potního pásku. Průřezy se nacházejí hned za cípy štítku ve vzdálenosti 2 cm od okraje. Pokud má muž nasazené čáko, tak levá část podbradníku s dírkami tvoří zápinku a pravá část s přezkou, podložkou a posuvkou tvoří zápřezek. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 1]

▲ Pěchotní čáko vz. 1862. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle I.]

⁴ Nové čáko bylo zavedeno oběžným nařízením z 3. července 1862.

Rozměry čáka, císařského orla a jablíčka.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 1]

Označení dílu				1	2	3	4	5	
				Rozměr (cm)					
Upravené čáko	výška	vpředu		12,5					
		vzadu		15,8					
	obvod otvoru pro hlavu		59,5	58,2	57,5	56,9	56		
Oválné dýnko	delší	průměr		16,9		16,5			
	kratší			15,1		14,5			
	zapuštění dýnka od okraje korpusu			0,4					
	šířka ohrnutí dýnka přes korpus			0,7					
Potní pásek	šířka	přední části	uvnitř otvoru pro hlavu	5,3					
		uprostřed zadní části		6,2					
		pohrnutí vně			0,7				
Štítek	šířka uprostřed			5					
	vzdálenost obou cípů			21,5					
	největší hloubka vykrojení			5,9					
Podbradník	šířka			2					
	délka	zápřežku včetně přehybu			36,9				
		zápinky			20				
šířka posuvky			1,3						
Přezka podbradníku	světlá	délka		1,3					
		šířka		2					
Okolek	šířka			2					
Drážka pro jablíčko	délka			10,1					
	šířka	nahore		3,1					
		dole		2,4					
Císařský orel	největší délka podél osy			12,1					
	největší šířka kolmo na osu			9					
Jablíčko	průměr			5,5					
	tloušťka			2					
	průměr	předního	černého pole	2,4					
		zadního		3,3					
	délka drátěné smyčky			7,7					
Úchyt pro uložení jablíčka	řemínek	délka		17,3					
		šířka		2,6					
	průvlečka	délka		4					
		šířka		2,6					
	šířka posuvky			1,8					

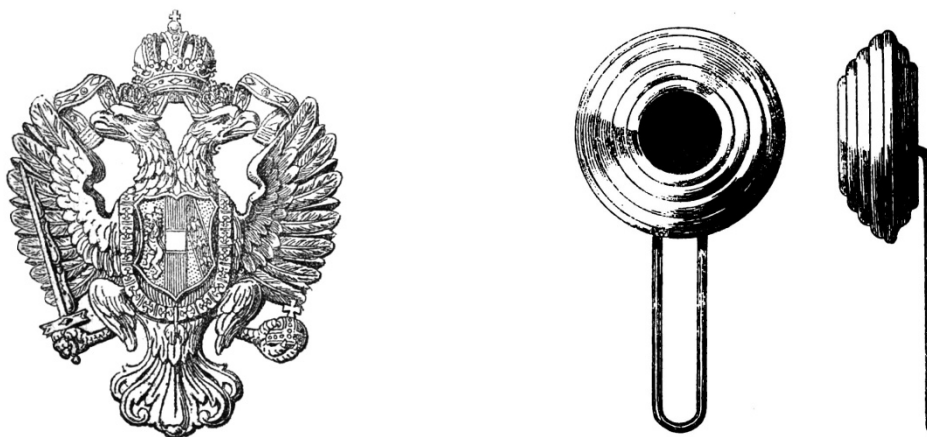
Císařský orel (*k. k. Doppeladler*) je vyroben z leštěného zlatavého kovu a je připevněn na čáko tak, aby jeho korunka sahala až ke spodnímu okraji zasunutého jablíčka, a zároveň aby ocas orla překrýval okolek a dotýkal se štítu.

Orel se upevňuje pomocí dvou 1 cm dlouhých oček přiletovaných k zadní straně křídel a to tak, že jsou protaženy průřezy v plstěném korpusu čáka a na jeho vnitřní straně jsou do nich zasunuty malé kožené pásky. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 1]

Jablíčko (*Csakorose*) je vyrobeno ze stejného kovu jako císařský orel. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 1] Skládá se ze dvou dílů, které jsou vylisované do náležitého tvaru. [Adjustirungs... 1871, s. 15]

Na přední i zadní straně má jablíčko černé pole zapuštěné o 2 mm, na které navazují kruhová žebra až po největší průřez, v kterém dosahuje průměru 5,5 cm a tloušťky 2 cm. Jádrem jablíčka tvoří lehké dřevo.

Ke spodnímu okraji zadního dílu je připevněna smyčka ze zahnutého drátku o délce 7,7 cm. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 1] Pomocí této smyčky je jablíčko zasunuto do kožené drážky na přední straně čáka. [Adjustirungs... 1871, s. 15]

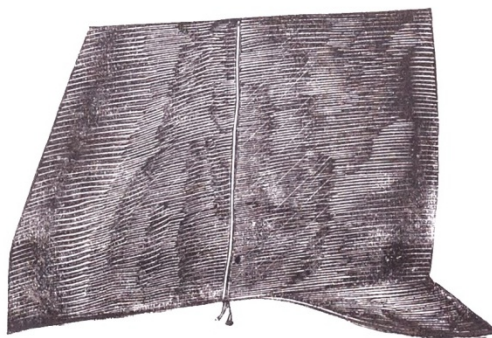
▲ Císařský orel na čáko a jablíčko. [Adjustirungs... 1871, s. 15]

Povlak na čáko (*Csako-Futteral*) je zhotoven z černého lakovaného a voskovaného bavlněného plátna (kalika) v rozměrech odpovídajících čáku. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 2] Skládá se ze tří dílců, které jsou vzájemně sešité. [doplňek autora]

K bočnímu dílci je vpředu přišit potah štítu a dále elipsovité dýnko, které je nahoře v místě ústí drážky čáka pro jablíčko a polní znamení opatřené otvorem širokým 1,3 cm pro zasunutí polního znamení.

Boční dílec je spojen na pravé straně švy vzdálenými od sebe 5,7 cm, které ústí do 3,5 cm dlouhého rozparku.

Potah štítu a boční dílec jsou na spodním okraji opatřeny dutinkou, kterou je provlečena 6 mm silná černá vlněná tkanice, jejíž konce vytažené z obšité dírky na vnitřní straně rozparku a dutinky potahu štítu jsou svázané a umožňují stažení rozparku. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 3]

▲ Povlak na čáko. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle I.]

Rozměry povlaku na čáko.
[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 3]

Označení dílu			1	3	4
			Rozměr (cm)		
Oválné dýnko	delší průměr		18,2	17,6	17,6
	kratší průměr		16,2	15,8	15,8
Boční dílec	výška uprostřed	vpředu	12,5		
		vzadu	16,7		
	délka rozparku		3,5		
Potah štítku	šířka uprostřed		6,4		
Otvor pro hlavu	obvod otvoru		64,5	63,2	61,9

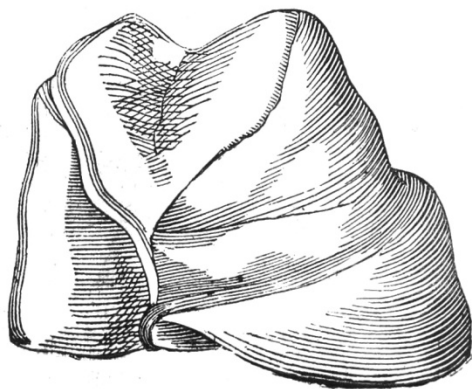
Lodička vz. 1860 (*Lagermütze, Holzmütze*)⁵ je zhotovena ze sukna v barvě dle příslušných kalhot, tj. ze světle modrého sukna. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 3]

Skládá se ze sedmi dílců, které jsou vzájemně sešité. Uvnitř je opatřena trojdílnou bílou lněnou nebo bavlněnou podšívkou. Podél vnitřního okraje je našitý potní pásek z pruhu černé telecí kůže. [doplňk autora]

Čepice vz. 1860 (*Kappe*)⁶ je zhotovena ze světle modrého sukna. Štítek z oboustranně černě lakované kůže je připevněn ke spodnímu okraji. Podbradník z černé lakované telecí kůže je opatřen mosaznou přezkou. Pro uchycení podbradníku slouží dva malé kovové knoflíky shodné s malými knoflíky zbrojního kabátu.

Čepice je vpředu vysoká 8,8 cm a vzadu 11,2 cm. Vrchní podélný i příčný průměr činí 15,8 cm a šířka štítku je 4 cm. Spodní okraj čepice je opatřen koženým páskem. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 3]

Podbradník široký 2,2 cm musí být zapnut pomocí mosazné přezky tak, aby pásek zakrýval nasazení štítku, čímž se zabrání tomu, aby se pásek uvolnil a přepadával přes štítek. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 33]

▲ Lodička vz. 1860 [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle I.] a čepice vz. 1860.

⁵ Lodička byla zavedena oběžným nařízením z 21. února 1851 a její nákres byl přílohou oběžného nařízení z 6. dubna 1851. Oběžné nařízení z 18. dubna 1860 lodičku lehce vylepšilo, ale zásadně se od předchozího vzoru nelišila. Pouze byla na lodičkách všech druhů zbraní zrušena lemovka.

⁶ Čepice byla zavedena nejvyšším usnesením ze 17. srpna 1860 a výnosem z 28. srpna 1860. Její stříh je shodný se stříhem důstojnické čepice. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 32]

Zbrojní kabát vz. 1863 (*Waffenrock*)⁷ má ležatý límec a jednu řadu knoflíků. Zhotoven je z bílého vlněného sukna. Trup a rukávy jsou opatřeny lněnou plátěnou podšívkou, šosy předního i zadního dílu podšívkou z bílého kalika a dále je opatřen 5,3 cm širokou hrudní lištou ze stejného sukna.

Ležatý límec na svrchní straně z výložkového sukna je podšitý bílým sukem, z kterého je ušit kabát. Cípy límce jsou mírně zaoblené a ohnutá část límce měří až po obě zaoblení na výšku 5,3 cm.

Přední díly jsou vůči límci předsazeny napravo o 2 cm a nalevo o 1,5 cm. Na předsazení pravé přednice je šest pravidelně rozmístěných velkých kovových knoflíků. Horní knoflík je umístěn ve vzdálenosti 1,8 cm od horního okraje přednice a dolní knoflík je přišitý přímo ve švu přednice a šosu. Na předsazení levé přednice je šest knoflíkových dírek vyztužených soukennou záložkou.

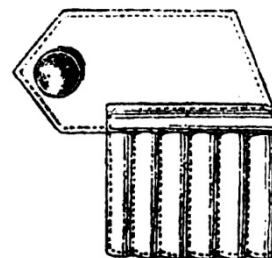
Zadní díl je střížen z jednoho dílu a skrze boční díly je spojen s předními díly. Ve švu spojujícím pas se zadním dílem jsou vsazeny dva velké kovové knoflíky se vzájemným odstupem 10,1 cm.

Dvojdílný rukáv se švy vpředu a vzadu je u zápěstí rozstřížený a v případě německé pěchoty opatřený rovnou manžetou z výložkového sukna, jejíž cíp je mírně zaoblený. Průstřih se zapíná pomocí malého kovového knoflíku. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 4]

Manžety pro uherskou pěchotu se liší tvarem i provedením. Uprostřed se zužují směrem k rukávovému švu a jsou opatřeny bílým ozdobným soukenným prýmkem. Manžeta je v nejširším místě široká 8,1 cm, na straně u rozparku pak 6,4 cm. Okraj, který leží na vrchní části rukávu, je mírně vyoblený do špičky. Prýmek je zhotoven z bílé uniformní látky a je vyšitý za pomoci podložky ze svinutého papíru do podoby kroucených šňůrek (*bouillonu*). Konec pásky prýmku dlouhé 13,6 cm a široké 3,1 cm je dole střížen šikmo a nahoře do tvaru rovnoramenného trojúhelníku, uvnitř kterého je našit malý kovový knoflík. K vnitřní straně pásky přiléhá jedna podélná a šest kolmých kroucených šňůrek ve čtverci o straně 4 cm. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 17]

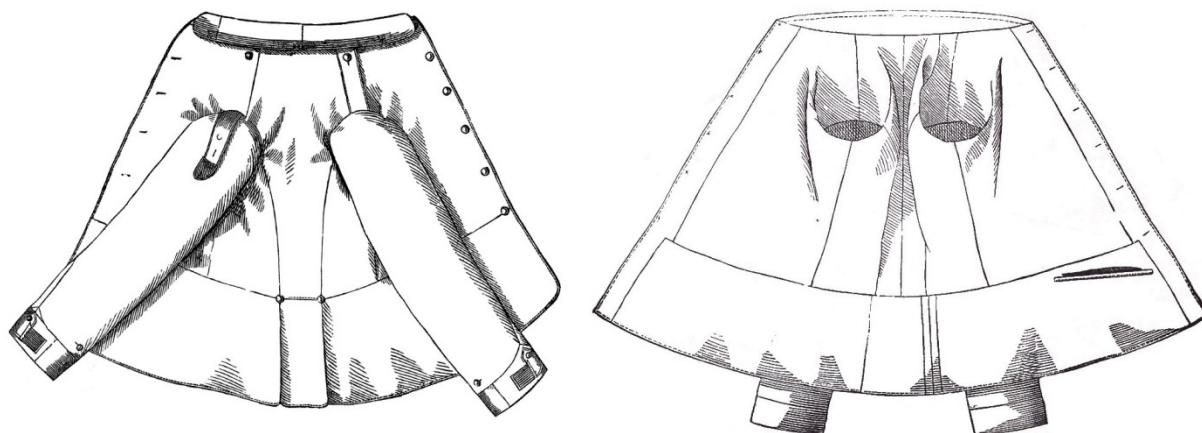
Pro upevnění řemení a pláště složeného do bandalíru jsou na obou ramenech vsazeny do průramkového švu prodloužitelné nárameníky z výložkového sukna, které jsou podšité bílým sukem a po obvodu doplněné 2 mm silnou lemovkou. Zkrácené nárameníky měří na délku 15,1 cm a prodloužené 23,7 cm. Na odpovídajících místech jsou opatřeny třemi knoflíkovými dírkami, volné konce jsou zaoblené a zapínají se na velký kovový knoflík přišitý ve vzdálenosti 2,8 cm od límcového švu. Aby zahnutá 7,9 cm dlouhá část nárameníku neodstávala, je na podšívce uprostřed zaobleného konce našit malý háček, který se zapíná do očka na spodní straně nárameníku.

Šosy mají zaoblené rohy a tvoří prodloužení předních a zadních dílů tím způsobem, že jsou přeloženy přes sebe a směrem dolů se rozšiřují. Přední díly šosu jsou umístěny ve svislých skladech v linii obou zadních švů. Do podšívky levého šosu, ve vzdálenosti 8,6 cm od horního nasazení podšívky, je ve směru zezadu nahoru všita kapsa zhotovená ze stejné látky jako podšívka. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 4]

▲ Zbrojní kabát vz. 1863 pro německou pěchotu [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle II.] a nárameník kabátu s háčky a prýmek manžety zbrojního kabátu pro uherskou pěchotu [Adjustirungs... 1871, s. 22 a 23].

⁷ Zbrojní kabát nového střihu byl zaveden reskriptem c. k. ministerstva války z 1. června 1863.

▲ Lícová strana zbrojního kabátu vz. 1863 pro uherskou pěchotu [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle I.] a rubová strana zbrojního kabátu pro německou pěchotu. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle II. - upraveno]

Rozměry zbrojního kabátu.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 5]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6
			Rozměr (cm)					
Přední díl	délka od límce k pasu		48,7	47,4	46,5	45,2	44,1	43
	šířka přes hrud'		34,2	33,6	33,1	32,5	31,8	31,4
	šířka v pase po zadní šev		44,3	43,7	42,8	42,1	49,2	40,8
Zadní díl	délka od límce k pasu		50,9	49,8	48,7	47,6	46,5	46,5
	šířka	mezi rameny	46,5	46,1	45,7	45,2	44,8	44,3
		v pase	10,1					
Šosy	délka uprostřed		24,4	22,8	21,5	20,4	20,4	19,1
	šířka po zaoblení		60,6	59,9	57,9	56,6	55,3	54,7
Délka šosu zadního dílu			23,7	22,4	21,1	19,8	18,4	18,4
Límec	délka podél přípojného švu		47,9					
	celková výška		9,2					
Rukáv	délka od ramene po zápěstí		65	63,9	62,3	61,2	59,7	58,6
	délka rozparku		12,5					
Manžeta	celková šířka (německá pěchota)		6,4					
	největší šířka (uherská pěchota)		8,1					
Nárameník	délka	zkráceného	15,1					
		prodlouženého	23,7					
	celková šířka po zaoblení		5					
Kapsa	šířka u otvoru		18,4					
	hloubka	vpředu	12,1					
		vzadu	21,1					
Prýmek (uherská pěchota)	páska	délka	6,4					
		šířka	3,1					
	bouillon	délka	4					
		šířka						

Plášť vz. 1861 (*Mantel*)⁸ je zhotoven z šedého melírového sukna. Trup a rukávy jsou podšité, má dvě řady knoflíků, je opatřený kapsami, a je střižen tak, aby se vpředu nerozevíral, ani když je přehozen přes veškerou výstroj. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 5]

Plášť je ušit v takových rozměrech, aby se pod ním mohl pohodlně nosit zbrojní kabát a aby bylo tělo od krku až 10,5 cm pod kolena zakryto. Skládá se z trupu se dvěma řadami knoflíků, dvou rukávů, přehnutého límce, nárameníků a zadní spony.

Trup tvoří dvě přednice a zadní díl. Na každé přednici je 5 pravidelně rozmístěných velkých kovových knoflíků, kterým odpovídá 5 obšitých dírek. Horní knoflík je vzdálen 3,3 cm od výstřihu a dolejší knoflík je zhruba v půlce délky přednice. Jsou-li obě přednice na středu hrudi přeloženy přes sebe a zapnuty, tak je vzdálenost dvou horních knoflíků 15,8 cm, dolních pak jen 13 cm.

Na každé přednici je vsazena šikmá výpustková kapsa, která je skloněná od středu těla ke stehnum o 2,2 cm. Zapíná se černým rohovinovým knoflíkem připevněným k lemu kapsy a příslušnou obšitou knoflíkovou dírkou v přednici, a je překryta patkou kapsy.

Oba horní i dolní cípy přednic jsou mírně zaoblené. Dolní cípy jsou na rubové straně opatřeny háčkem vsazeným do okrajového švu, pomocí kterého je možné dovnitř zahnutý cíp zapnout na nitěné poutko přišité 2,6 cm od dolního okraje podšívky trupu a 7,9 cm od bočního švu směrem dopředu.

Uprostřed zadního dílu u nasazení límce je v šířce 12,5 cm prošíit dvojitý sklad, který pokračuje volně dolů. Na dolním okraji je plášť opatřen rozparkem, který je podložen soukennou lištou. Nad středem každého podpaží je do průramkového švu vsazen soukenný, na volném konci zaoblený nárameník, který sahá až k límci. Konec nárameníku je opatřen knoflíkovou dírkou se zapíná se na velký kovový knoflík.

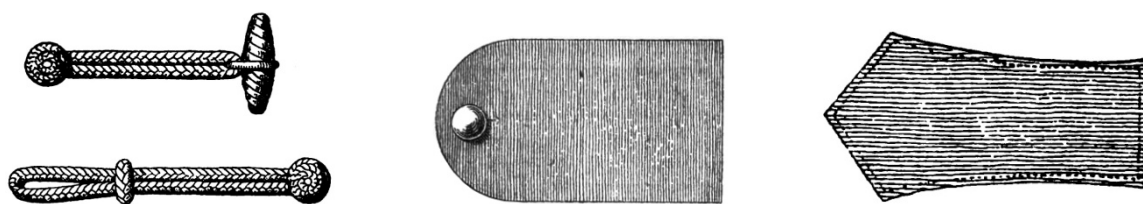
Ve výšce pasu se nachází bederní spona, pomocí které se kabát vzadu stahuje. Skládá se ze dvou dílů, jejichž konce jsou vsazeny do bočních švů spojujících přednice se zadním dílem. Volné konce obou částí spony jsou zaoblené. Na pravé straně je u okraje přišit velký kovový knoflík a na levé je obšitá knoflíková dírka.

Rukávy jsou střižené v celku, mají tak pouze spodní šev a jsou zakončené manžetou.

Ležatý límec je podšíit sukem, z kterého je zhotoven celý plášť, a oba cípy má zaoblené. Na lícové straně límce je uprostřed obou cípů k okraji přišitý výložek z výložkového sukna. Na spodku levé strany límce je soukenná krční spona a malý kovový knoflík, a na spodku pravé strany je přišit shodný malý kovový knoflík. Na první knoflík se spona zapíná, pokud je límec otočený dolů, na druhý knoflík pokud je límec ohnutý.

Dále je na trupu před nasazením límce přišita dvoudílná spona z modrošedé ovčí vlny a to tak, že na pravé straně je zapínací díl s olivkou a na levé straně poutkový díl s očkem. Oba přišité konce jsou překryté rozetou zhotovenou ze stejného materiálu.

Pro pověšení pláště je u uprostřed horního okraje podšívky límce našito poutko z dvakrát přehnutého podšívkového plátna. [Adjustirungs... 1871, s. 33]

▲ Límecová spona s olivkou, pravá část bederní spony a výložka na límci. [Adjustirungs... 1871, s. 35].

⁸ Oběžným nařízením z 29. září 1850 byly u pláště zrušeny knoflíky na výložkách a doplněny kapsy a podšívka trupu. Oběžným nařízením z 2. září 1860 byl zrušen šev u skladu na zádech a zadní spona rozdělena na dva díly s knoflíkem k propnutí jedné části přes druhou. Zároveň byla podšívka redukována na nezbytný rozsah a k tomu byla určena lehčí látka než do té doby. Oběžným nařízením z 3. února 1861 byla zachována dosavadní délka i šířka pláště, stejně tak i provedení manžet rukávů, ale kapsy byly přesunuty zezadu dopředu a opatřeny náležitými klopami. Dále byla prodloužena podšívka a doplněna i do rukávů. Úprava již hotových plášťů dle výše uvedeného však byla zakázána. Se zavedením nových zbrojních kabátů ale bylo nutné upravit výstřih u některých velikostí stávajících plášťů, aby nebyly příliš těsné. Podle armádního rozkazu z 28. ledna 1861 a reskriptu c. k. ministerstva války z 18. března 1861 pak byly oba cípy předních šosů na rubové straně doplněny háčky, které se zapínaly do oček umístěných pod knoflíky zadních spon. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 5]

Rozměry pláště.

[Adjustirungs... 1871, s. 35]

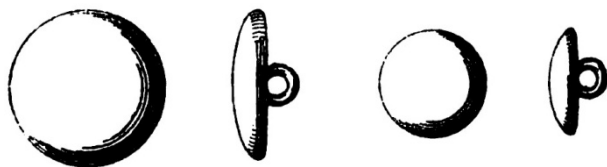
Označení dílu			1	2	3	4
			Rozměr (cm)			
Přední díl	délka u předního okraje		117,7	112,2	106,2	102,9
	šířka přes hrud' po podpaží		35,1			
Zadní díl	délka od límce po konec rozparku		124,7	119,4	114,1	110,2
	délka rozparku		19,8			
	šířka v ramenou		17,6			
Spojený přední a zadní díl	šířka od krokového rozparku po přední zaoblení předního okraje		124	122	119,8	118,3
Rukáv	délka od nárameníku až po přehyb ohrnuté manžety		70,7	68,5	66,3	64,1
	šířka ohrnuté manžety		13,6			
Límec	průměrná délka dole u nasazení		50,5			
	výška vzadu uprostřed		13,2			
	šířka u předních okrajů		9,2			
Nárameník	největší délka		17,6			
	celková šířka po zaoblení		4,8			
Polovina bederní spony	délka uprostřed		13,4			
	celková šířka po zaoblení		4,8			
Kapsa	celková šířka		21,7			
	hloubka	vpředu	25,7			
		vzadu	24,4			
Patka kapsy	délka nahoře		24,8			
	šířka uprostřed		7,5			
Vzdálenost bočních kapes	od spodního okraje		60,6	57,9	55,3	52,7
	od vnějšího okraje		22,4			
Krční spona	délka uprostřed		11,9			
	celková šířka po zaoblení		6,4			
Výložek	největší	délka	7,7			
		šířka	4,2			
Podšívka	délka uprostřed zad		51,4			
	délka vpředu od zapínání límce		60,6		55,3	
Zapínání límce	délka zapínacího dílu na pravé straně		9			
	délka poutkového dílu na levé straně		13,2			

▲ Přední a zadní strana pláště. [Adjustirungs... 1871, s. 33 a 34].

Knoflíky (*Knöpfe*) jsou vyrobeny z mosazi nebo cínu, jsou zploštělé a zakulacené s hladkým leštěným povrchem. Ve větším provedení je průměr knoflíku 2 cm a v menším provedení 1,3 cm. Obě provedení mají 6 mm dlouhá ouška, která v případě mosazných knoflíků tvoří přiletovaný drátek a u cínových jsou odlita v kuse spolu s knoflíkem.

U mosazných knoflíků je okraj zahnutý a u cínových je zaoblený. Olovo smí tvořit nejvýše čtvrtinu hmotnosti cínových knoflíků. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 4]

▲ Velké a malé knoflíky zbrojního kabátu a pláště. [Adjustirungs... 1871, s. 23].

Lajbl⁹ vz. 1863 (*Aermelleibel*)¹⁰ je zhotoven z bílé pružné tkaniny z ovčí vlny a jeho součástí je ramenní váleček s poutkem v egalizační barvě vyrobený z vyřazených zbrojních kabátů. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6]

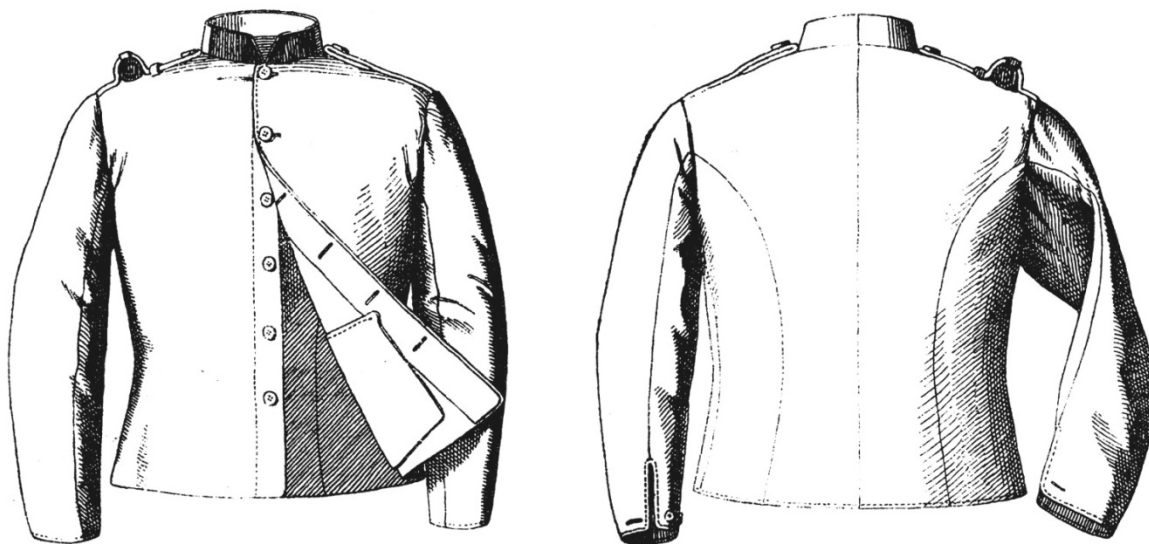
Lajbl střihu pohodlně padnoucího na tělo se skládá se z trupu, nárameníků, rukávů a límce. Trup se skládá ze dvou předních a dvou zadních dílů, mezi které jsou vloženy boční díly. Obě přednice mají mírně zaoblené dolní cípy a podél předních okrajů jsou na rubové straně opatřeny 5,2 cm širokým přehybem, který je vyztužen vlněnou tkaninou. Pravá přednice je na lícové straně opatřena šesti pravidelně rozmístěnými kostěnými knoflíky, zatímco na levé přednici je šest obšitých knoflíkových dírek. Horní knoflík je přišitý ve vzdálenosti 1,8 cm od límce a dolní knoflík je 14,5 cm od dolního okraje přednice.

Na rubové straně levé přednice je ve vzdálenosti 4,4 cm od předního okraje přišita šikmá nakládaná kapsa z bílého kalika nebo lněného plátna.

Nárameníky zhotovené ze stejné látky jako lajbl, jsou podšité bílým kalikem nebo lněným plátnem a podobně jako nárameníky zbrojního kabátu umožňují prodloužení. Nárameníky jsou všity do průramkového švu rovnoběžně s ramenním švem. [Adjustirungs... 1871, s. 28] Aby se nárameník kvůli pružnosti látky během nošení nevyvlékal a nevisel dolů, jsou oba nárameníky ve vzdálenosti 0,7 cm a 2,2 cm od průramkového švu přišity k lajblu. Dále je na pravém rameni ve vzdálenosti 4,6 cm od průramkového švu nasazena 1 cm široká průvlečka ze stejné tkaniny, kterou se, poté co byl prostrčen poutkem válečku, pohodlně protáhne nárameník, což zabrání tomu, aby ramenní váleček přepadával z ramene. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 30]

V těchto místech je lajbl na rubové straně opatřen výztuhou z bílého kalika nebo lněného plátna a celé ramenní části jsou dále na rubové straně zesílené vložkou z vlněné tkaniny. [Adjustirungs... 1871, s. 29] Nárameníky se zapínají na bílý kostěný knoflík přišitý ve vzdálenosti 2 cm od límce. Levý nárameník je podobně jako u kabátu opatřen třemi knoflíkovými dírkami, pravý nárameník je o něco kratší a má jen dvě dírky. [Adjustirungs... 1871, s. 29]

Dvojdílný rukáv se švy vpředu a vzadu je na konci zadního švu u ústí rozstřižený a tento rozperek je na rubové straně olemován vlněnou tkaninou. [Adjustirungs... 1871, s. 29] Tento 7,9 cm dlouhý rozperek pomáhá při natahování zbrojního kabátu. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 30]

▲ Přední a zadní strana lajblu. [Adjustirungs... 1871, s. 28 a 29].

⁹ Pro tuto součást stejnokroje není doložen vhodný český ekvivalent. Pojem „lajbl“ či „lajblík“ je převážně dialektický (třebaže se ve Vojenském slovníku německo-českem z roku 1871 objevuje) a používal se pro označení vesty nebo krátkého kabátu. V současném českém jazyce je však spíše zastaralý až knižní.

¹⁰ Lajbl byl zaveden oběžným nařízením z 11. srpna 1862 jako náhrada za haleny (*Kittel*) a starší lajblly, respektive vesty bez rukávů (*Tuchleibel*) a definitivně byl zařazen do výstroje oběžným nařízením ze 4. prosince 1863 na základě nejvyššího usnesení z 24. listopadu 1863. Výroba a vydávání lajblů však byla ještě v roce 1864 omezena dodaným množstvím tkaniny, takže do té doby si někteří vojáci museli vystačit s halenami (*Kittel*) a vestami (*Tuchleibel*) vydávanými rezervními sklady. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 19]

Ústí rukávu je rovněž v šíři 4 cm na rubové straně olemováno a okraje jsou prošity. Na spodním dílu rukávu je ve vzdálenosti 1 cm od rozparku a 1,8 cm od ústí rukávu přišitý bílý kostěný knoflík a 5,3 cm za ním je přišitý ještě jeden stejný knoflík. Vrchní díl rukávu je pak ve vzdálenosti 1,8 cm od rozparku a 1,8 cm od ústí rukávu opatřen obšitou knoflíkovou dírkou. Pokud voják obléká lajbl pod zbrojní kabát, tak se rukáv zapíná za použití zadního knoflíku.

Stojatý límec je vsazen do výstřihu trupu pomocí 1,3 cm široké záložky tak, že pravá přednice přesahuje o 1,5 cm a levá o 1 cm okraj límce, na kterém je přišitý výložek z výložkového sukna. [Adjustirungs... 1871, s. 30]

Rozměry lajblu.

[Adjustirungs... 1871, s. 30]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6
			Rozměr (cm)					
Přední díl	délka od límce k dolnímu okraji		67	64,3	61,7	59	56,4	53,8
	šířka přes hrud' k bočním dílům		32,7	32,3	31,8	31,6	31,2	29,2
Zadní díl	délka od límce k dolnímu okraji		73,1	70,5	67,8	65,2	62,6	59,9
	šířka přes ramena		46,3	45,9	45,4	45	44,6	44,1
Šířka volného okraje dolní části			61,9	61,2	60,1	59,5	58,2	57,7
Rukáv	délka od ramene k zápěstí		66,1	64,8	63,4	62,1	60,8	59,5
	délka rozparku		10,5					
Límec	délka přípojného švu		43					
	výška vzadu uprostřed		4					
Nárameník	celková délka	pravého	20,6					
		levého	22,8					
	celková šířka		4,8					
Kapsa	hloubka	vpředu	18,4					
		vzadu	22,4					
	celková šířka		20,2					
Výložka	délka dolní části		8,6					
	výška vzadu		4					

Ramenní váleček (*Achselwulste, Achselrolle*), který je vyrobený z vyřazených zbrojních kabátů nebo lajblů, má průměr 4 cm a je opatřen poutkem z egalizačního sukna o šířce 1,5 cm. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 30]

Tímto poutkem směřujícím vzhůru je protažen nárameník až po příčný šev a dále zasunut do průvlečky přišité na rameni lajblu a zapnut pomocí první knoflíkové dírky na ramenní knoflík. [Adjustirungs... 1871, s. 29]

Kalhoty vz. 1862 (*Pantalon*)¹¹ se skládají ze dvou nohavic, z nichž každá je složená z předního a zadního dílu, a vpředu jsou opatřeny rozparkem zapínatelným pomocí knoflíků. [Adjustirungs... 1871, s. 38]

Zhotoveny jsou ze světle modrého vlněného sukna. Vpředu mají zapínatelný poklopec, na nohavicích nasazený pas, dále tunýlek pro použití kalhotového pásu, krom toho vpředu dvě a na pravé straně jednu kapsu, a nakonec v obou bočních švech 4 mm širokou paspulku z bílého sukna, která probíhá od boků až po spodní okraj.

¹¹ Kalhoty nového střihu byly zavedeny reskriptem c. k. ministerstva války ze 4. září 1862 a oběžným nařízením z 22. ledna 1863.

Do rozparku poklopce je po obou stranách vsazena soukenná lišta, která je podšitá lněným plátnem. Lišty poklopce se zapínají se pomocí čtyř velkých rohovinových knoflíků¹², z nichž tři jsou na pravé liště, kdežto čtvrtý je v pase, a dále pomocí odpovídajících tří knoflíkových dírek na levé liště a čtvrté v pase. Oba spodní konce lišt poklopce jsou v nasazení podloženy malou plátěnou výztuhou, aby se předešlo roztržení poklopce.

Na obou předních dílech je nasazen pas podšitý lněným plátnem, který se zapíná pomocí výše uvedené knoflíkové dírký prostřižené na svém levém dílu a rohovinového knoflíku přišitého na pravé liště poklopce.

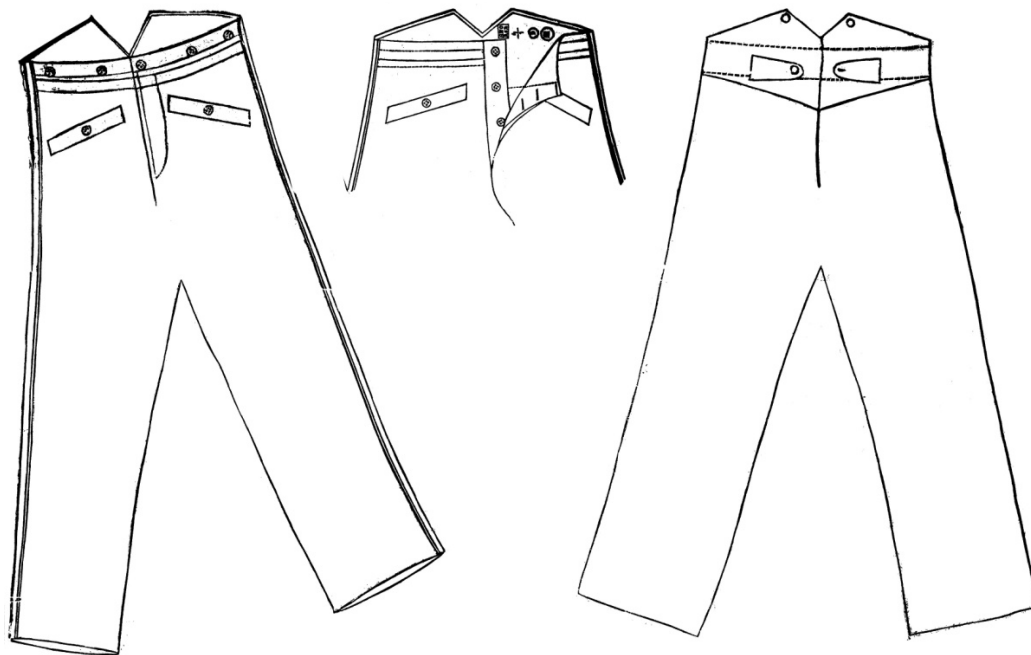
Obě přední 16,5 cm široké výpustkové kapsy jsou nasazeny tak, že jejich horní okraj ubíhá šikmo dolů ke straně a je vzdálen 13,8 cm od středu kalhot a 20,5 cm od bočního švu. Otvory kapes jsou zakryté 4 cm širokými patkami. Vnitřek kapes hlubokých 19,8 cm je zhotoven z podšívkového plátna a u bočních švů je zaoblený. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 7]

Kapsy se zapínají pomocí rohovinového knoflíku našitého uprostřed jejich horních částí a svislé knoflíkové dírký na patkách kapes. [Adjustirungs... 1871, s. 38]

Boční kapsa na pravé straně, která je rovněž zhotovená z podšívkového plátna, je vsazena ve vzdálenosti 10 cm od horního okraje v linii paspulky do postranního švu mezi přední a zadní díl kalhot. Otvor kapsy je dlouhý 16,5 cm. Paspulka probíhá po předním okraji otvoru a zadní část otvoru je opatřena 4 cm širokou soukennou lištou.

Zadní díl má uprostřed u horního okraje trojúhelníkový 4,6 cm hluboký prostřih a níže dva díly pasové spony, z nichž ten pravý¹³ je opatřen knoflíkovou dírkou pro její zapnutí. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 7] Na obdobném levém dílu spony je pro tento účel přišit rohovinový knoflík. [Adjustirungs... 1871, s. 38] Obě části spony jsou podšité lněným plátnem.

Pro připnutí šlí je v pase přišito šest velkých rohovinových knoflíků, z nichž čtyři jsou vpředu a dva vzadu, zatímco mezi pasem a jeho podšívkou je vytvořen tunýlek pro kalhotový opasek, který vpravo ústí u nasazení poklopce a vlevo na vnitřní straně podšívky. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 7]

▲ Kalhoty vz. 1862 pro německou pěchotu. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle III.]

¹² Dle archeologických nálezů měly tyto knoflíky, podobně jako kostěné knoflíky lajblu, pět dírek pro přišití a průměr přibližně 1,8 cm. Není ale zcela jisté, zda část nařízení týkající se materiálu knoflíků byla uplatňována v plném rozsahu. Četné nálezy knoflíků ze zinku v prostorech kolem pánevních kostí u mnoha pohřbených rakouských vojáků by toho mohly být důkazem. [HOLAS, Matouš. *Interpretace stavu výstroje padlých z prusko-rakouské války roku 1866 ve chvíli pohřbení do hromadného hrobu nedaleko České Skalice (okres Náchod)*, Archaeologia historica 2017, č. 42, 297-317]

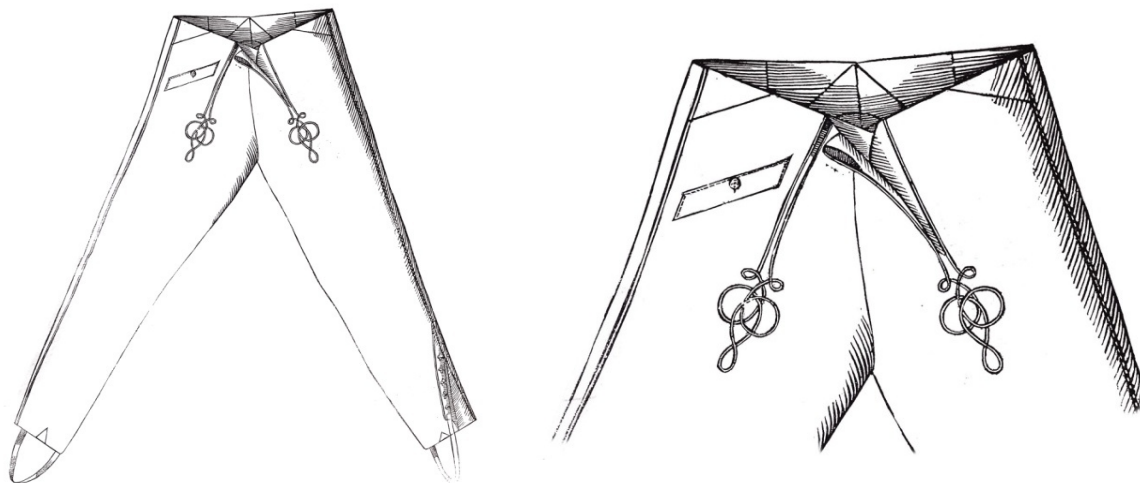
¹³ V textu originálního předpisu je patrně chybně uvedeno, že je knoflíková dírka umístěna na levém dílu. Dle nákresu, který je přílohou předpisu, se však nachází na pravém dílu spony.

Rozměry kalhot.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 7]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			Rozměr (cm)											
Délka	podél bočního švu		119,4	116,3		113,3		110,2		106,5		104,1		100
	od rozkroku mezi stehny dolů		90,2	87,6		84,9		82,3		79,7		77		74,4
Poloviční šířka	u konce zapínání		37,8	37,8	37,1	37,8	37,1	37,8	37,1	37,8	37,1	37,8	37,1	37,1
	dole		24,1											
Pas	délka	nahoře	22,6											
		dole	21,5											
	šířka		4,2											
Délka	předního rozparku		26,3											
	předního	rozpark u kapsy	17,1											
	pravostranného		16,5											
Šířka	lišty kapsy		3,3											
	tunýlku pro opasek		4,6											
	záložky okraje nohavice		2											
Spona	délka uprostřed		10,8											
	šířka	u nasazení	4,8											
		zaoblení	3,3											

Uherské kalhoty vz. 1862 (*Tuchhose*)¹⁴ jsou zhotoveny ze světle modrého vlněného sukna s kapsou na přední a na levé straně. Místo pasu mají pouze tunýlek pro kalhotový pásek, který se překládá přes kyčle do slabin.

▲ Uherské kalhoty a detail „poklopce“. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle IV.]

Na předním dílu pravé nohavice je vystřižena 15,1 cm široká výpustková kapsa. Nasazená je tak, že její horní okraj ubíhá šikmo dolů ke straně a je vzdálen 8,3 cm od středu kalhot a 18,4 cm od bočního švu. Otvor kapsy je zakrytý 3,3 cm širokou patkou, která se zapíná pomocí knoflíkové

¹⁴ Podle oběžného nařízení z 10. září 1860 musely v souladu nejvyšším usnesením ze 4. září 1860 všechny pěší pluky, které měly v důsledku oběžného nařízení z 29. prosince 1859 manžety zbrojních kabátů ozdobné soukennými prýmkami, stejným způsobem nosit také uherské kalhoty a boty. Uherské kalhoty nového střihu byly zavedeny dle popisu uvedeného v nejvyšším usnesení ze 4. září 1862.

dirky vystřižené v jejím středu a velkého rohovinového knoflíku přišitého na předním dílu nohavice. Vnitřek kapsy hluboké 20,4 cm je zhotoven z podšívkového plátna a u bočních švů je zaoblený. Boční kapsa na levé straně, která je rovněž zhotovená z podšívkového plátna, je uvnitř tvarovaná stejně jako přední a je vsazena ve vzdálenosti 5,3 cm od horního okraje do postranního švu mezi přední a zadní díl kalhot. Otvor kapsy je dlouhý 15,1 cm. Ozdobná šňůrka probíhá při okraji patky a zadní část otvoru je opatřena soukennou lištou.

Od lýtek dolů je do rozparku na obou nohavicích připevněno sedm párů kovových háčků, kterými se nohavice podél lýtek spínají přes zadní díl. Na okraji obou nohavic se nachází soukenný třmen s jedním volným koncem, který si každý muž upraví podle potřeby.

Poklopec¹⁵ je opatřen tunýlkem pro protažení pásku a ve vzdálenosti 5,3 cm od horního okraje je přišitý jeden pár kovových háčků podložených soukennou lištou.

Oba dílce poklopce jsou ozdobeny šňurováním dle národního vzoru (*Vitez-Kötes*) zhotoveným ze žlutočerné splétané šňůry. Stejná šňůra je také přišita přes boční šev na vnější straně nohavic a probíhá od boků přes lýtka a dále při okraji kotníkového rozparku předního dílu nohavice až dolů.

Ozdobná šňůra je zhotovena z ovčí vlny se dvěma černými a čtyřmi žlutými nitěmi a je tak široká, že 5 těchto šňůr položených vedle sebe pokrývá šířku 2,6 cm.¹⁶ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 17]

Rozměry uherských kalhot.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 18]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
			Rozměr (cm)											
Délka	od boku dolů po konec		110,2	107,3		104		101		97,9		95,3		91,8
	od rozkroku mezi stehny dolů		86,5	83,8		81,2		78,6		75,9		73,3		70,7
Poloviční šířka	v úrovni rozkroku		36,2	36	34,4	35,8	35,6	35,3	35,1		34,9		34,7	
	přes lýtka nad rozparkem		18	18	17,8	18	17,8	18	17,8	17,8	17,6	17,8	17,6	17,6
	přes kotník		13,2											
Vitez- Kötes	největší šířka		7											
	délka		32,9											
Třmen	délka		26,3											
	šířka		2,6											
Délka	kotníkového rozparku		29	28,5		28,1		27,7		27,2		26,8		26,3
Šířka	tunýlku pro opasek		4,6											
Poklopec	hloubka nad rozkrokem		17,8											
	horní šířka		6,6											
	dolní šířka		19,8											
Lišta poklopce (Ellenzö)	délka		20,4											
	šířka		5											
Opasek	délka		98,8											
	šířka		2,6											
Přezka	světlá	výška	2,6											
		šířka	2,6											

¹⁵ Poklopec není zcela přesný výraz, ale pro tuto část oděvu chybí vhodný český ekvivalent. Jedná se zvláštní uherský způsob zapínání kalhot, tzv. *ellenzös nadrág*, kdy se jeden dílec překládá přes kyčle do slabin přes druhý dílec.

¹⁶ Podoba ozdobné šňůry byla upravena oběžným nařízením z 25. září 1861.

Kamaše vz. 1864 (*Kamaschen*)¹⁷ z černého vlněného sukna jsou při horním i zadním okraji, dále odspodu vpředu, stejně tak jako vzadu, až do výšky klínu podšity lněným plátnem, a jsou opatřeny koženými řemínky.

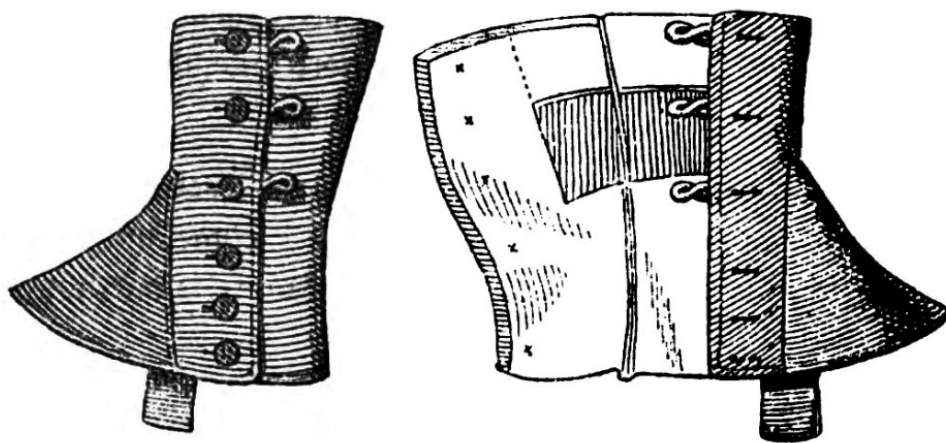
Dosahují výšky do půli lýtek. Na vnější straně holení jsou opatřeny knoflíčky k zapínání a to tak, že na okraji sukna podšitého předního dílu je 6 černou nití obšitých knoflíkových dírek a na zadním dílu 6 kožených knoflíků, dole s menšími a nahoře s většími rozestupy. Před horními třemi knoflíkovými dírkami jsou přišitá tři 2,6 cm dlouhá poutka z telecí kůže, pomocí kterých mohou být kamaše zapnuty přes kalhoty. Horní a dolní okraj je zpevněn zvláštním prošitím.¹⁸ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 8]

Takto zhotovené kamaše zakrývají horní část chodidla a holeně. Boční okraje jsou vyztužené záložkou. Knoflíky mají průměr 1,3 cm a jsou opatřeny čtyřmi dírkami. Řemínky ze svrškové kůže jsou přichyceny ke spodnímu okraji předního dílu. [Adjustirungs... 1871, s. 40]

Rozměry kamaší.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6	7
			Rozměr (cm)						
Korpus	celková výška		29	27,7	27,7	26,3	26,3	25	25
	šířka	nahoře	39,1	37,1	35,3	35,3	33,8	34,5	34
		dole u špice klínu	20,9	29,6	29,2	29,6	29,2	29,9	29,4
Klín	výška		15,8						
	největší poloviční šířka		16,5						
Řemínky	délka		12,5						
	šířka		4						
Podšívka	šířka	u horního okraje	4						
		na straně u knoflíků	6,6						
		u zadního švu	13,2						

▲ Lícová a rubová strana kamaší s podšívkou. [Adjustirungs... 1871, s. 40].

¹⁷ Konečná podoba kamaší vychází z reskriptu c. k. ministerstva války ze 4. února 1864.

¹⁸ Původně byl ještě na vnitřní straně nad patním okrajem přišitý háček, který zajišťoval, že kamaše na botách lépe držely, ale se zavedením nových jednotných bot pro pěchotu byl reskriptem c. k. ministerstva války ze 4. února 1864 zrušen. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 14. und 15. Hefte, s. 20]

Košile vz. 1862 (*Hemd*)¹⁹ má nový střih, který je stejný pro všechny druhy vojska. Délka a šířka jsou uzpůsobeny tak, že ji činí pro mužstvo pohodlnou v každém ohledu. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 8]

Košile je zhotovena z kalika nebo lněného plátna a skládá se z trupu, dvou rukávů a límce. Trup je střižen z jednoho kusu látky v půlce podélně přeložené tak, že jedna polovina tvoří přední díl a druhá zadní díl.

Přední část je uprostřed prostržena a přehnuté okraje rozparku vytvářejí lem. Oba okraje jsou na šíři 2 cm přeloženy přes sebe tak, že pod nimi ve vzdálenosti 15,8 cm od výstřihu vzniká sklad, který je na šířku 3,5 cm prošitý. Rozparek se zapíná pomocí knoflíku přišíitého na pravém lemu a svislé obšité dírky na levém lemu.²⁰

Obě ramena jsou vyztužená pruhem látky našitým na lícové straně, ke kterému je na straně u výstřihu vsazen límcový klín. Trup je dole po stranách opatřen olemovaným rozparkem.

Jednodílné rukávy bez klínku se směrem k zápěstí zužují. U ústí jsou prostrženy a na spodním okraji opatřeny záložkou. Zapínají se pomocí knoflíku přišíitého na horní straně a obšité dírky na spodní straně rukávu. Okraje rukávů a trupu jsou opatřeny jednoduchým prošitým lemem.

Stojatý límec, jehož konce jsou vpředu zaobleny, je vsazen do výstřihu trupu a zapíná se knoflíkem přišíitým na pravé straně do vodorovné obšité dírky na levém konci límce. [Adjustirungs... 1871, s. 43]

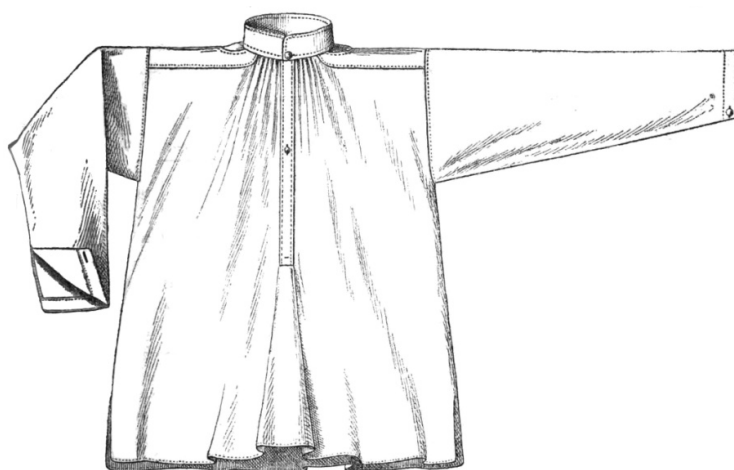
Rozměry košile.

[Adjustirungs... 1871, s. 44]

Označení dílu			1	2	3	4
			Rozměr (cm)			
Trup	délka	vpředu	77,5	72,9	68,9	66,5
		vzadu	86,3	81,7	77,7	75,3
	poloviční šířka	pod hrudní záložkou	74,4			
		u spodního okraje	78,1			
	Šířka hrudního lemu (légy)		2			
Rukáv	délka uprostřed		62,8	60,1	57,5	54,9
	poloviční šířka	u nasazení	25,9			
		u ústí	13			
	šířka rukávové záložky		3,3			
Límec	délka u nasazení		43,9			
	šířka uprostřed		5,3			
Délka rozparku	na rukávech		13,2			
	na hrudi		39,5			
	po stranách trupu		13,2			

¹⁹ Košile nového střihu byla zavedena reskriptem c. k. ministerstva války z 15. června 1861 a 23. ledna 1862.

²⁰ Podoba knoflíku není v předpisu uvedena, ale dle četných archeologických nálezů se jednalo nejčastěji o jednoduchý kostěný knoflík o průměru cca 1,4 cm. [HOLAS, Matouš. *Interpretace stavu výstroje padlých z prusko-rakouské války roku 1866 ve chvíli pohřbení do hromadného hrobu nedaleko České Skalice (okres Náchod)*, Archaeologia historica 2017, č. 42, 297-317]

▲ Košile a spodky. [Adjustirungs... 1871, s. 43 a 45].

Spodky vz. 1862 (*Gattie*)²¹ mají nový střih, který je stejný pro všechny druhy vojska. Délka a šířka jsou uzpůsobeny tak, že je činí pro mužstvo pohodlné v každém ohledu. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 8]

Spodky jsou zhotoveny z běleného lněného plátna a skládají se ze dvou nohavic, které jsou spojeny pomocí sedového klínu a k němu vsazených krokových klínů a dále předního a zadního klínu. Přední klín je přišitý k nohavici pouze na levé straně, takže tvoří otevřený poklopec.

U horního okraje spodek je v lemu po obvodu vytvořen 2 cm široký tunýlek, jímž je protažena 1,5 m dlouhá a 1,3 cm široká lněná tkanice, pomocí které jsou spodky staženy a zavázány nad boky.

Obě nohavice mají na koncích na vnitřní straně rozparky. Aby se zabránilo třepení, tak jsou jejich okraje obšity a stejně tak jsou upraveny i všechny ostatní okraje spodek. [Adjustirungs... 1871, s. 45]

Rozměry spodek.

[Adjustirungs... 1871, s. 46]

Označení dílu			1	2	3	4	5
			Rozměr (cm)				
Délka	vpředu	od pasu k chodidlu	113,3	109,3	105,4	100,5	97,5
	vzadu		125,3	121,4	117,7	112,6	109,3
Hloubka sedu	od pasu dolů		45,2				
Délka rozparku			17,6				
Poloviční šířka	nahore u tkanice		59,3				
	přes stehna u nasazení klínu		28,3				
	přes kotník		22,4				
Délka rozparku u chodidla			9,9				

▲ Nákrčník. [Adjustirungs... 1871, s. 46].

²¹ Spodky nového střihu byly spolu s košilí zavedeny reskriptem c. k. ministerstva války z 15. června 1861 a 23. ledna 1862 a definitivně zavedeny v pěti velikostních třídách až reskriptem c. k. ministerstva války z 5. května 1864.

Nákrčník vz. 1862 (*Halsflor, Halsbinde*)²² je zhotoven z bavlněného flanelu v keprové vazbě (croisé). [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 7]

Skládá se z kolárku, zápinky s přezkou, patky a hrudního dílce. Kolárek je zhotoven z nebělené výztuhy utkané z dvojitého vlákna a štětín, která je nahoře i dole po celé délce potažena bílou jehněčí kůží a na obou okrajích opatřena černým bavlněným lemem. Vrchní strana je pak potažena flanelem utkaným z černé ovčí vlny, který je na obou koncích podložen černým bavlněným plátnem. Tento potah je na spodním okraji a na levé straně přišitý k výztuze, zatímco pravá strana je olemována a přišita pouze na horním a dolním okraji, čímž je vytvořen otvor tunýlku pro zasunutí patky. Horní okraj kolárku, který přesahuje výztuhu o 4 mm, není zašitý, nýbrž je ponechán volný a otevřený, aby do něj mohla být vložena stužka.

Černá lakovaná kovová přezka s plochým lisovaným rámem a dvěma trny na pohyblivé příčce je pomocí zápřežku z černé telecí kůže přišita k levému okraji výztuhy k ústí tunýlku. Zápinka z hnědé svrškové kůže je překryta patkou z černé telecí kůže a oba díly jsou přišity k výztuze na pravé straně kolárku ve vzdálenosti 9 mm od okraje.

Hrudní dílec půlkruhového tvaru s mírně vybíhajícími cípy je přišitý naprostřed spodního okraje kolárku mezi černý potah a výztuhu.²³ [Adjustirungs... 1871, s. 46]

Při použití musí být nákrčník opatřen 7 mm širokou stužkou z bílé lněné nebo bavlněné tkaniny, která se vloží do kolárku přes vrchní okraj výztuhy a na obou koncích se přistehuje. [Adjustirungs... 1871, s. 47]

Rozměry nákrčníku.

[Adjustirungs... 1871, s. 47]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6	7	8	
			Rozměr (cm)								
Výztuha včetně stuhu	délka		38,6	36	38,6	36	38,6	36	38,6	36	
	šířka	uprostřed	5,3		4,8		4,4		4		
		na konci	3,3		3,3		2,9		2,4		
Hrudní dílec	délka	v roz- střiženém stavu	15,1								
	šířka uprostřed		6,6								
Patka	délka		9,4								
	šířka u švu		3,5		3,3		3,1		2,9		
	šířka na konci		2,2								
Zápinka	délka uprostřed		8,6								
	šířka u švu		2,4								
	šířka u špičky		2,2								
Zápřežek	délka po přehnutí		1,8								
	čistá šířka		2,4								
Přezka	světlá	délka	1,1								
		šířka	2,4								
	vzájemná vzdálenost trnů		0,9								

²² Nový nákrčník byl zaveden oběžným nařízením z 6. ledna 1862. Reskriptem c. k. ministerstva války z 10. srpna 1864 bylo uloženo, že je v zájmu státní poklady, aby starší nákrčníky s černým koženým lemem, které se nacházejí u výstrojních komisí, byly s ohledem na okolnost, že černý lem je zakrytý přišitou lněnou stužkou a není vidět, vydávány všem druhům vojska vybavených nákrčníky, a to až do vyčerpání zásob. Výstrojním komisím bylo zároveň uloženo, aby již hotové nákrčníky, stejně jako výztuhy nákrčníků, dodaly příslušným jednotkám, k čemuž je měly opatřit předpisovými hrudními dílci. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 19]

²³ Hrudní dílec si skrze vnitřní hospodárnost zajišťovala každá jednotka sama a pro tento účel smělo být použito sukno nebo vlněná tkanina tmavé barvy. [Adjustirungs... 1871, s. 47]

Boty vz. 1863 (*Schuhe*)²⁴ jsou uzpůsobeny tvaru chodidla, sahají nad kotníky a vpředu na svršku se zavazují tkanicemi. Skládají se z nártového a zadního dílce ze svrškové kůže, dále z podešve s podpatkem z podešvové kůže a stélky s rámem ze stélkové kůže.

Nártový dílec má zaoblenou špičku a musí být co nejvíce tvárný. Pro vyšší odolnost boty je spoj nártového dílce s podešví opatřen boční výztuhou ze slabší svrškové kůže. Jednodílný zadní dílec

▲ Jednotné boty pro pěchotu. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 22 a Adjustirungs... 1871, s. 48]

je přišitý k zadní části nártového dílce. Horní část je však otevřená a tvoří dvě chlopně podšité kůží. Podél okrajů obou chlopní je proraženo osm dírek, kterými jsou protaženy kožené tkanice pro utažení a zavázání boty. Část boty nad patou je valchovaná a na vnější straně zesílená našitým opatkem ze svrškové kůže, který je ještě podložen stélkovou nebo telecí kůží. Uprostřed horního okraje nártového dílce je přišitý jazyk ze svrškové kůže, který slouží jako podložka tkanicových dírek.

Jednodílná podešev sahá na celou délku stélky a je opatřena čtyřvrstevným podpatkem. Podešev je s nártovým a zadním dílcem spojena pomocí stélky s rámem, která je v klenkové části vyztužena vložkou ze svrškové kůže a výstelkou z podešvové kůže. Během používání bot musí být podešev opatřena železnými cvočky. Podpatek je rovněž doplněn kovovou podkůvkou vyplněnou patníkem z podešvové kůže. [Adjustirungs... 1871, s. 48]

Hotové boty jsou rozděleny do osmi velikostních kategorií a při jejich výrobě je použit následující postup: Zadní dílec boty je vystřižen z jednoho kusu svrškové kůže a na zadní straně pod okrajem je zbroušen. Aby bylo dosaženo zakřivení dílce podle zadní části chodidla, je natažen přes k tomuto účelu určené prkno a následně zvalchován.

Opatěk, který je po obvodu zbroušený, se obdobným způsobem vytvaruje přes již natažený zadní dílec a poté se nechá vyschnout. Aby se vyrovnal nepravidelný tvar zadního dílce způsobený natažením přes valchovací prkno, je znovu oříznut podle odpovídající dvoudílné šablony.

Boční výztuhy jsou vlepeny po obou stranách směrem k opatku a pomocí vrchních stehů přišity k opatku. Opatěk se po celém svém obvodu přišije k zadnímu dílci a poté se přišije také podšívka chlopní, která je na zadní straně rovněž zbroušená. Následně se přišije k nártovému dílci jazyk. Nártový dílec se pak na zadní straně zbrousí, přilepí se po obou stranách k zadnímu dílci, obě v horní části zbroušené boční výztuhy se rovněž přilepí, a po zaschnutí se vše prošije 3,3 mm vzdálenými dvojitými stehy. Poté se podložka opatku zhotovená ze stélkové kůže vlepí mezi opatek a zadní dílec a ve vzdálenosti 3,3 mm od vnějšího okraje se po obou stranách odshora prošije. Podložka je v horní části více a v dolní méně zbroušená a uprostřed je ponechaná silnější, aby vynikl tvar paty.

Dále se napůl vyschlá obroušená stélka natáhne přes kopyto, následně se přes ni pevně přetáhne předpřipravená bota zhotovená ze svrškové kůže, rám zbroušený na vnitřní straně kůže se kolem kotníku připevní k nártovému dílci a stélce a nakonec se zadní dílec s opatkem přišije ke stélce.

Poté se zbroušená kůže, která stále vyčnívá z nártového dílce boty, přilepí a nalepí se klenková i podprstová vložka. Takto připravený a podle tloušťky kůže více či méně sbroušený klenek vyrobený z podešvové kůže se přilepí a přibije dřevěnými kolíčky. Podešev, která musí být napůl suchá a dobře slisovaná, se pak přilepí a pobije železnými cvočky. Následně se její hrany srazí, ořízne se a po obvodu podpatku se přišije. Kromě toho je při vnějším okraji podešve až po podpatek vytvořena drážka chránící stehy, kterými je následně přišita, čímž se prošíť zdvojí.

Podpatek se napůl nasucho slisuje, přilepí a připevní dřevěnými kolíčky. Po obvodu se přišije, stehy se utáhnou a připevní jak na rám, tak na horní drážku podešve, která se předtím potře lepidlem.

²⁴ Jednotné boty pro německou i uherskou pěchotu byly zavedeny nařízením c. k. ministerstva války z 10. prosince 1863. Kromě dřívější librové podešve byla nově pro zhotovení podešve povolena i tzv. německá podešev vyčiněná duběnkami a tříslem. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 20] Boty vycházejí ze staršího vzoru z roku 1857. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9]

Rám i podešev se pak připevní ke svršku a podkůvka s výplní se přibíjí na podpatek tak, že podpatek vyčnívá před podkůvkou o 2,2 mm. Bota se pak nechá důkladně proschnout.

Následné oříznutí podešve musí být provedeno zešikma od její spodní hrany směrem k rámu tak, aby hrana podešve zůstala viditelná. Tato hrana se následně vyhladí. Účelem tohoto vyčnívání spodního okraje podešve je zejména vpředu to, že při dosednutí nohy se svršek nedostane do přímého kontaktu a neutrpí poškození. Je třeba také poznamenat, že zaoblená špička svršku boty je natolik volná, aby byl pro palec u nohy dostatečný prostor, což usnadňuje pochodování. Podpatek se následně ořízne do konečného tvaru tak, že se předsazení 2,2 mm vůči podkůvce zmenší na polovinu.

Toto předsazení o 1,1 mm je určeno k vysoušení podpatku, během kterého se postupně zarovná s podkůvkou. Vždy však musí poloha podpatku odpovídat ve svislém směru hornímu stehu opatku. Následně je podpatek i podešev v celé ploše namazán lojem a vyhlazen do lesku.

Nakonec se na horním okraji jazyku prorazí 1,1 mm hluboký otvor, kterým se protáhne tkanice a úhledně se zaváže.

Razítka, která se během práce a valchování zadního dílce boty stanou nezřetelnými, se po dokončení výroby obnoví a navíc se vyrazí kontrolní razítko. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 24]

Tkanice o délce 94,8 cm se zavazuje jako doposud, ale musí být protažena šesti spodními otvory v zadním dílci boty a poté omotána kolem kotníku a nakonec zavázána. Tento řemínek je nutné vytvrdit častým mazáním a opálením, aby šel snadno protáhnout otvory. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 23]

Rozměry bot.

[Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 26]

Označení dílu			1	2	3	4	5	6	7	8
			Rozměr (cm)							
Nártový dílec	šířka horního prostřihu		26,3		24,8	24,4	23,7	23,5	23	22
	délka uprostřed		16,9	16,2	15,4	14,9	14,7	14,3	13,6	13
Zadní dílec	střední délka	nahoře	26,6	25,7	25,5	24,6	24,1	23,7	23,3	22,8
		vzadu	15,4							
		dole	27,2	26,3	25	24,4	23,9	23,5	22,8	22
	výška chlopní		13,8	13,2				12,7	12,5	
Zadní dílec po valchování a oříznutí	horní poloviční	šířka	13,2	12,7	12,5	12,3	12,1	11,9	11,6	11,4
	zadní		14,7							
	dolní poloviční		12,7	12,3	11,4	11,2	11	10,8	10,5	10,1
	výška chlopní		13,4	13,2	13		12,7		12,5	12,3
Jazyk Podšívka chlopně	horní	šířka	5,3				5			
	dolní		3,7				3,7			
	horní		3,1				2,9			
	dolní		7,2				6,6			
Boční výztuha	střední délka	nahoře	18,9							
		dole	18,2							
	šířka		7,0							
Opatěk	střední délka		19,8				19,1			
	střední	výška	6,6				5,9			
	vnější		5,5				5,7			

Podprstová vložka	šířka	u špičce	4							
		pod prsty	6,4							
		u kloubu	5,9							
	střední délka		13,4							
Klenková vložka	šířka	pod prsty	5,3							
		u kloubu	3,7							
		u paty	4,4							
	střední délka		14,7							
Tkanice	délka		94,8							
	šířka		0,4							
Podešev	šířka	u špičky	6,8		6,6	6,4		6,1		5,9
		pod prsty	10,8	10,1	9,9	9,7		9,4		9,2
		u kloubu	6,8	6,6	6,1			5,9		5,7
		u paty	9,0	8,8	8,1			7,7		
	střední délka		33,6	32,3	30,9	30,3	29,6	29,2	28,8	28,3
Výstelka	šířka	pod prsty	8,1		7					
		u kloubu	4,4		4,2					
		u paty	5,5		4,8					
	střední délka		17,3		14,9					
Patník	délka		7,5		5,8			6,4		
	šířka	uprostřed	7,7		7			6,4		
		vespod	7,9		7,5			6,6		
Výplň podkůvky	délka		5,5							
	šířka	uprostřed	5							
		vespod	4,6							
Stélka	šířka	u špičky	6,1		5,9	5,7			8,1	
		pod prsty	9,7	9,2	9	8,6		8,3		8,1
		u kloubu	6,1	5,9	5,7	5,5		5		4,6
		u paty	7,9	7,7	7,2	7		6,6		8,8
	střední délka		32,9	31,4	30,1	29,4	28,8	28,1	27,4	26,8
Podšívka opatku	střední délka		18,7				17,1			
	střední	výška	5,9							
	vnější		5							
Rám	délka		55,3							
	šířka		1,3							
Podešev	střední délka		32,9	31,6	30,3	29,6	29	28,3	27,7	27
	šířka pod prsty		10,5	10,3	9,9	9,7		9,4		9
Výška podpatku			2,9							
Zadní dílec	zadní výška včetně podpatku		16,7							
	horní poloviční šířka		13,2	12,7	12,5	12,3	12,1	11,9	11,6	11,4
	výška chlopní		13,4	13,2	13		12,7		12,5	11,6
Vnitřní světlé rozměry	střední délka		32,3	30,9	29,6	29	28,3	27,7	27	26,3
	pod prsty		26,3	25,7	25	24,4		23,7		23
	obvod nártu		27,7	27,2	26,8	26,3	25,9	25,5	25	24,6

Onuce (*Fußlappen*) jsou zhotoveny z rezného bavlněného plátna. Mají tvar obdélníku o šířce 39,5 cm a délce 39,5 cm až 48,7 cm dle dané velikosti. [Adjustirungs... 1871, s. 46]

Rozměry onucí.

[Adjustirungs... 1871, s. 46]

Označení dílu	1	2	3
	Rozměr (cm)		
Šířka	39,5		
Délka	39,5	43,5	48,7

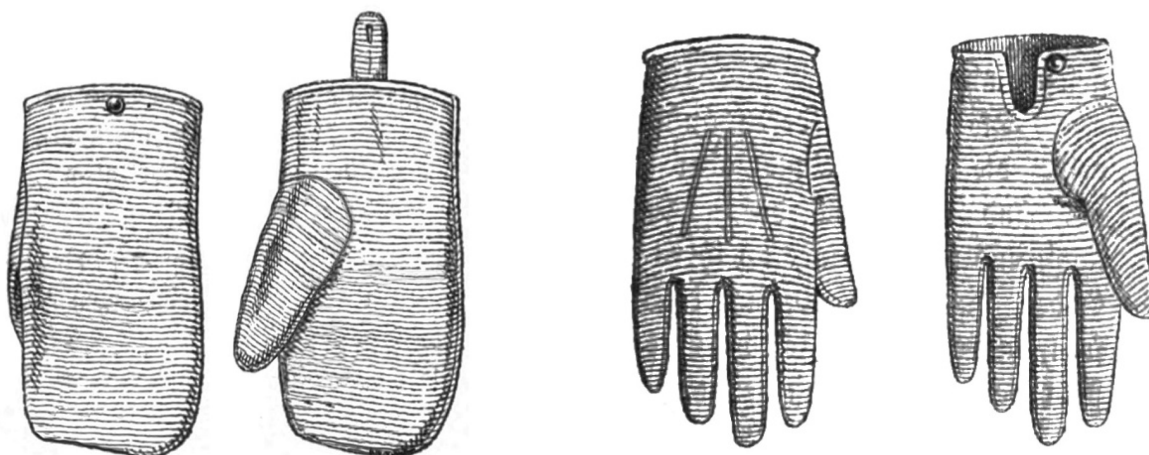
Palčáky vz. 1850 (*Fäustlinge*)²⁵ jsou zhotovené ze světle modrého sukna a uvnitř zateplené bílým sukem. Nemají již samostatný ukazováček jak dříve, tj. jsou střižené ze dvou dílů sešitých po obvodu podél všech čtyř prstů. Palcový díl je vsazen do prostříhu ve tvaru srdce. Na vnější straně zápěstí je 3,5 cm dlouhý rozparek. Celková délka palčáků je 29 cm a střední šířka je 12,5 cm. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 8]

Okraj otvoru palčáků i rozparku je ve vzdálenosti 4 mm prošitý. K rubové straně vrchního dílu pravých palčáků je uprostřed ve vzdálenosti 1,3 cm od okraje otvoru přišitá spona s očkem zhotovená z proužku dvojitého sukna a na líc levých palčáků je připevněn malý kovový kabátový knoflík. Pokud nejsou palčáky na ruku, tak je lze vzájemně propnout a zavěsit na opasek za pochvu bodáku. [Adjustirungs... 1871, s. 50]

Rozměry palčáků.

[Adjustirungs... 1871, s. 51]

Označení dílu			1	2	
			Rozměr (cm)		
Prstový díl	celková délka		u ukazováčku	25	24,1
			u malíčku	27	25,7
	šířka	u otvoru		12,3	
		prstového dílu		12,7	
Palcový díl	délka uprostřed		8,8	7,7	
	šířka při nasazení		6,1		
Spona s očkem	celková délka uprostřed		6,6		
	celková šířka		2,6		

▲ Palčáky vz. 1850 pro mužstvo [Adjustirungs... 1871, s. 50 - upraveno] a rukavice pro poddůstojníky. [Adjustirungs... 1871, s. 51].

²⁵ Palčáky byly zavedeny oběžným nařízením z 29. září 1850.

Rukavice (*Handschuhe*) jsou zhotoveny z bílé jelenice. [Die Organisation... 1863 – 13. Heft, s. 4]

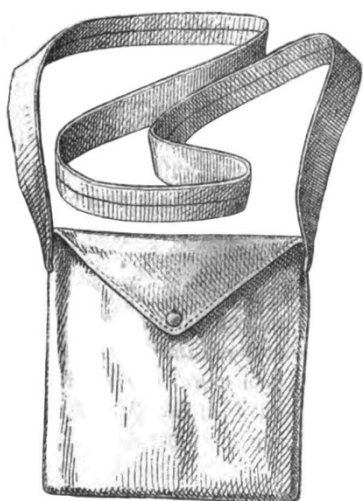
Střihem i tvarem odpovídají běžným prstovým rukavicím. Na okraji otvoru jsou opatřeny rozparkem, který se zapíná pomocí bílého hladkého kovového knoflíku a obšité knoflíkové dírkou. Okraj otvoru a rozparek jsou olemovány. Horní část je ozdobena třemi bílými hedvábnými šňůrami, které jsou všité mezi klouby ukazováčku, prostředníčku a malíčku a probíhají dále až do vzdálenosti 4,8 cm od okraje otvoru, kde jsou vzdáleny od sebe 9 mm. [Adjustirungs... 1871, s. 51]

Rozměry rukavic.

[Adjustirungs... 1871, s. 51]

Označení dílu		1	2
		Rozměr (cm)	
Délka od otvoru u zápěstí po konec prostředníku		23,7	22,4
Šířka otvoru při zapnutí		11,2	9,9
Palec	délka	13,8	13,4
	průměrná šířka	3,3	3,1
Ukazovák	délka	9,7	9,2
	průměrná šířka	3,3	3,1
Prostředník	délka	11	10,5
	průměrná šířka	3,3	3,3
Prsteník	délka	10,3	9,9
	průměrná šířka	3,1	2,9
Malíček	délka	8,3	7,9
	průměrná šířka	2,9	2,6
Délka rozparku u zápěstí		4,6	
Průměr malého kovového knoflíku		1,1	

VÝSTROJ

Chlebník vz. 1860 (*Broadsack*)²⁶ je zhotoven z hrubé nebělené lněné tkaniny²⁷ a skládá se z vlastní mošny a popruhu. Mošna, jejíž klopa i přední a zadní strana jsou střiženy z jednoho kusu látky, je široká 31,5 cm a dlouhá 32,5 cm.

Klopa ve tvaru rovnoramenného trojúhelníku je uprostřed dlouhá 12 cm. Špička klopky je opatřena knoflíkovou dírkou podloženou plátnem a na přední straně mošny je pak našitý kostěný knoflík.

Popruh široký 3,3 cm je ušitý z podélně dvakrát přeložené tkaniny shodné s materiálem mošny. Jeden konec popruhu je připevněn k pravé straně mošny a druhý konec je na levé straně pouze přištepovaný. Každý voják si jej zkrátí nebo prodlouží podle své výšky a sám přišije. [Adjustirungs... 1871, s. 54]

◀ Chlebník vz. 1860. [Adjustirungs... 1871, s. 54]

²⁶ Střih chlebníku byl předepsán oběžným nařízením z 29. září 1859, ale oběžným nařízením z 2. září 1860 bylo upraveno, že nově musí být zhotoven ze silnější tkaniny, než tomu bylo do té doby. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9]

²⁷ Konkrétně se jedná o cvilich (*Zwilch*), tedy o látku z hrubší lněné příze tkanou dvojité v keprové vazbě.

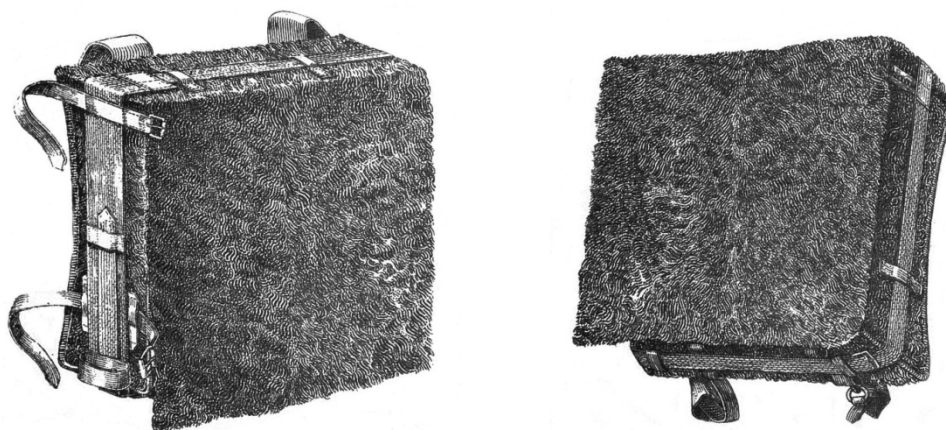
Rozměry chlebníku.
[Adjustirungs... 1871, s. 54]

Označení dílu		Rozměr (cm)
Mošna	šířka	31,5
	výška (délka)	32,5
	největší výška klopy	12
Šířka popruhu		3,3

Torna vz. 1861 (*Tornister*)²⁸ je zhotovena z hnědé srstnaté teletiny s kapsou pro uložení patron. Na víku torny jsou umístěna dvě poutka, na pravé straně jedno poutko a na levé straně dvě poutka. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9]

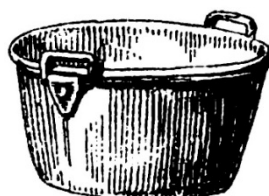
Každý ramenní popruh je 22,4 cm dlouhý a tvoří na spodním konci zápinku. Do vzdálenosti 11,9 cm od konce jsou oba okraje popruhu sešité k sobě. Konec sešití se musí nacházet na začátku podpaží, tedy ve stejné výšce na obou stranách. Takto vytvořený záhyb musí být neustále čistý.

Každá torna bez výjimky je opatřena pěti poutky, z nichž dvě poutka musí být našita ve vzdálenosti 10,5 cm od spodního okraje. Vodorovné poutko na pravé boční straně se nachází 10,5 cm ode dna, zatímco na levé boční stěně jsou ve vzdálenosti 5,3 cm ode dna dvě svislá poutka vzdálená od sebe 4,4 cm, která slouží pro uchycení zákopového náradí. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 36]

▲ Torna vz. 1861 s nosným řemenem pro zákopové náradí. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle VI.]

Jídelní miska (*Eßschale*) je zhotovena z pocínovaného ocelového plechu vylisovaného do tvaru komolého kužele. Průměr dna činí 11,9 cm, průměr ústí 14,5 cm a výška misky je 7,9 cm. U horního okraje je miska opatřena dvěma pohyblivými kovovými uchy, která jsou připevněná po stranách na vnější straně nádoby. [Adjustirungs... 1871, s. 86]

▲ Jídelní miska. [Adjustirungs... 1871, s. 86]

²⁸ Podle nejvyššího usnesení ze 17. dubna 1852 a oběžného nařízení z 20. dubna 1852 byla zavedena nová torna bez hrudního popruhu a s kapsou na patrony. Oběžným nařízením z 8. ledna a 17. března 1861 byla zavedena jednotlivá poutka na torně. Protože se objevovaly snahy znovu zavést nepraktickou výdřevu torny, tak toto bylo armádním rozkazem z 28. ledna 1861 definitivně zakázáno.

Polní lahev vz. 1865 (*Feldflasche*)²⁹ je skleněná, potažená kůží a opatřená korkovou zátkou a závěsnou šňůrou. Lahev hruškovitého tvaru je vyrobená z lesního skla. Obě strany má zploštělé a nahoře je opatřena hrdlem s náustkem. Vysoká je 16,9 cm, průměr dna je přibližně 6,4 cm a v nejširším místě vyboulení je lahev široká 11,2 cm. Výška hrdla pod náustkem je 9 mm a průměr hrdla je okolo 1,8 cm. Dno je ploché, uprostřed mírně prohnuté s největší hloubkou prohnutí 3 mm. Láhev musí mít rovnoměrnou tloušťku skla. Celkový objem lahve činí zhruba 0,54 l.

hrdla je okolo 1,8 cm. Dno je ploché, uprostřed mírně prohnuté s největší hloubkou prohnutí 3 mm. Láhev musí mít rovnoměrnou tloušťku skla. Celkový objem lahve činí zhruba 0,54 l.

Aby byl skleněný povrch chráněn proti rozbití, je obalen srnčími chlupy a potažen černě lakovanou kůží. Švy potahu probíhají na bocích po obou stranách vydutí lahve. Průměr dna takto potažené lahve je 7 cm a v nejširším místě vyboulení je lahev široká 11,9 cm.

Pro protažení závěsné šňůry jsou na obou stranách lahve do švů všita 2,6 cm dlouhá a 1,4 cm široká kožená poutka, z nichž horní jsou přišita zhruba ve vzdálenosti 7 cm od okraje hrdla a dolní 5,6 cm pod nimi.

Ústí hrdla se zavírá kuželovitou 4,4 cm dlouhou korkovou zátkou, která je ve vzdálenosti 1,7 cm od horního širšího konce dvakrát omotaná a uvázaná 2,2 mm silným rezným provázkem, jehož opačný konec je přivázaný na závěsnou šňůru. Korková zátka musí od samého ústí těsně dosedat do hrdla a nesmí být prasklá, shnilá nebo zdřevnatělá.

Závěsná šňůra je vyrobena z konopného motouzu o průměru 4,4 mm. Jeden konec šňůry je opatřen dřevěnou olivkou a opačný konec třemi očky pro zapnutí, které jsou obvázané provázkem.

Olivka je vyrobena z bukového dřeva. Délka olivky činí 4,4 cm a uprostřed je široká 1,3 cm. V tomto místě je opatřena 3 mm hlubokou a 1,8 cm širokou drážkou pro upevnění motouzu.

Závěsná šňůra je od olivy po smyčku dlouhá 216 cm. Délka smyček může být upravena dle potřeby. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 29]

◀ Polní lahev vz. 1865 se závěsnou šňůrou a korkovou zátkou. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, Tabelle II.]

²⁹ Podle nejvyššího usnesení ze 17. srpna 1860 a oběžného nařízení z 2. září 1860 si musel každý muž na své náklady pořídit novou polní lahev, jejíž podoba měla být teprve určena. Starší plechové polní lahve však zůstávaly ve výstroji. Vzor nových polních lahví byl vydán reskriptem c. k. ministerstva války z 22. března 1861. Podle reskriptu c. k. ministerstva války ze 4. března 1862 byl nákup nových lahví pro rekruty pozastaven až do ukončení zkoušek nového vzoru. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 11] Definitivně byly nové skleněné lahve zavedeny místo do té doby používaných plechových až nejvyšším usnesením z 10. února 1865 a oběžným nařízením z 8. března 1865. Zároveň bylo nařízeno, aby jednotkám, které dosud nebyly touto novou polní lahví vybaveny, byly nové lahve poskytnuty na náklady eráru. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 29]

Závěsný řemen vz. 1851 (*Überschwingriemen*)³⁰ je zhotoven z bělené kůže včetně závěsníku na bodák. Vnější šířka přezky je 6,8 cm, vnitřní 5,3 cm a délka 4 cm. Upevněna je pomocí smyčky tvořené řemenem zahnutým přes třmen přezky. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 10]

Řemen k patrontašce vz. 1861 (*Patrontaschenriemen*)³¹ je zhotoven z bělené kůže. [doplňk autora] Dlouhý je od 135,7 cm do 146,2 cm. Doporučená délka sešité nadutiny je od 34,2 cm do 39,5 cm, aniž by však bylo mužům bráněno, aby si nadutinu odpovídající přidělené velikosti prodloužili nad tuto míru nebo ji zkrátili pod ní, v závislosti na proporcích své postavy. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 10]

Rozměry řemenu k patrontašce.

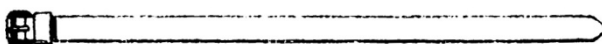
[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 10]

Označení dílu	1	2	3
	Rozměr (cm)		
Celková délka řemene	135,7	139,6	146,2
Délka nadutiny	34,2	36,9	39,5

Pouzdro na roznětky vz. 1855 (*Kapselltaschen*)³² je zhotoveno ze semišové kůže. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 11]

Patrontaška vz. 1861 (*Patrontasche*)³³ je zhotovena z černě lakované kůže. [doplňk autora]

Ustrojovací řemen vz. 1861 (*Mantelriemen*)³⁴ je zhotoven z bělené kůže a je určen pro svázání pláště do bandalíru. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9] Řemen je široký 2,4 cm a včetně přezky 60,6 cm dlouhý. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 35] Zhotoven je ze svrškové kůže a otočen je masovou stranou směrem ven. Jeden konec řemene má okosené rohy a je opatřen řadou několika dírek, zatímco na druhém konci je připevněna malá kovová černě lakovaná přezka doplněná 1,5 cm širokou průvlečkou. [Adjustirungs... 1871, s. 69]

▲ Ustrojovací řemen. [Adjustirungs... 1871, s. 69]

Opasek vz. 1861 (*Leibriemen*)³⁵ je vytvořen ze tří vyřazených ustrojovacích řemínků. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 10] Jeho šířka je 2,4 cm a délka přibližně 130 cm. Konec řemene má okosené rohy a je opatřen řadou několika dírek, zatímco na druhém konci je připevněna malá kovová černě lakovaná přezka doplněná 1,5 cm širokou průvlečkou. [doplňk autora]

Kalhotový pásek (*Hosenriemen*) je 98,8 cm dlouhý a 2,6 cm široký. Konce opasku se provlékají tomu určeným tunýlkem v kalhotách. Usazuje se přes boky s přezkou na levé straně. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 30]

³⁰ Nový závěsný řemen byl zaveden oběžným nařízením z 26. července 1851.

³¹ Oběžným nařízením z 20. dubna 1852 bylo zúženo řemení a oběžným nařízením ze 17. ledna 1861 bylo předepsáno pro novou patrontašku. Definitivně byl nový řemen k patrontašce zaveden reskriptem c. k. ministerstva války z 23. listopadu 1861.

³² Pouzdro na roznětky bylo zavedeno reskriptem c. k. ministerstva války z 27. března 1855.

³³ Oběžným nařízením z 20. dubna 1852 byla zavedena malá patrontaška s užším řemenem podle nového vzoru a zároveň oběžným nařízením z 8. října 1852 byla zavedena pro mužstvo i důstojníky všech druhů vojska. V souvislosti s přijetím nových pušek byl oběžným nařízením z 30. září 1856 doplněn úchyt pro trojramenný klíč na píst. Podle oběžného nařízení ze 17. ledna 1861 pak byly patrontašky vybaveny ústrojím pro posouvání a to poutkem na nově zavedený opasek a dvěma oválnými kovovými kroužky. Oběžným nařízením z 28. ledna 1861 pak byla odstraněna výdřeva vnitřní strany víka. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9]

³⁴ Ustrojovací řemen byl zaveden oběžným nařízením ze 17. března 1861.

³⁵ Opasek byl zaveden oběžným nařízením ze 17. ledna 1861.

Upevňovací řemen (*Bindriemen*) je zhotoven z bělené svrškové kůže otočené masovou stranou směrem ven a je určen pro upevnění jídelní misky na víko torny. Řemen je široký 2,4 cm a včetně přezky 60,6 cm dlouhý. Jeden konec řemene má okosené rohy a je opatřen řadou několika dírek, zatímco na druhém konci je připevněna malá kovová černě lakovaná přezka doplněná 1,5 cm širokou průvlečkou. [doplňek autora]

Pochva na bodák vz. 1852 (*Bajonnetscheide*)³⁶ je potažena černou koňskou kůží. Má vylepšený obústek, který o 2,6 cm přesahuje kožený potah. Na obústku je 6,8 cm dlouhý a na konci zaoblený hák, který je široký 1 cm. Nákončí je zakončeno kulatou hlavicí. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 11]

Pochva na šavli vz. 1862 (*Säbelscheide*) je přizpůsobena svým tvarem a rozměry čepeli šavle. Vyrobená je z telecí kůže, která je na vnitřní boční straně sešita. V horní části je opatřena kovovým obústkem a na konci kovovým nákončím. Na obústku je háček ve tvaru srdce pro zasunutí pochvy do závěsníku. Nákončí tvarované podle hrotu čepele je zakončeno kulatou hlavicí a je spolu s obústkem zašito pevně do potahu pochvy, aby se nemohlo uvolnit. [Adjustirungs... 1871, s. 56]

▲ Pochva na šavli vz. 1862. [Adjustirungs... 1871, s. 56]

Řemen na pušku vz. 1863 (*Gewehrriemen*)³⁷ řešený tak, aby mohl být libovolně zkrácen nebo prodloužen, je zhotoven z pevné semišové nebo svrškové kůže a je dlouhý 92,2 cm. Od průvlečky umístěné na spodním konci má v délce 79 cm šířku 4 cm a dále se plynule zužuje tak, že ve vzdálenosti 9 mm od špičky horního konce je široký 2,9 cm.

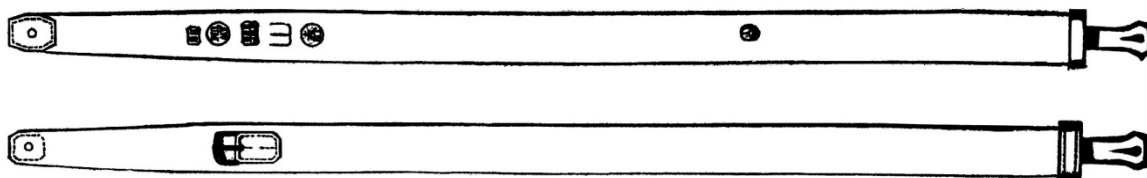
Na spodním konci ve stejné vzdálenosti je přišita 2 cm široká průvlečka, jejíž dva konce jsou spojeny na té straně řemenu, na které je připevněna přezka, a je po celé vnější délce připevněna zpětným stehem.

Horní konec je opatřen 3,5 cm dlouhou našitou výztuhou, která je na vnějších okrajích prošitá a uprostřed opatřená dírkou pro trn přezky. Ve vzdálenosti 19,8 cm od horního konce se nachází černá lakovaná půlkulatá přezka připevněná pomocí zápřezky.

U řemene ze semišové kůže jsou sešité konce průvlečky i přezka umístěny na lícovou stranu kůže, u řemene ze svrškové kůže jsou umístěny na vnitřní stranu kůže.

Řemen se k pušce upevňuje tak, že hladká strana řemene přiléhá k pušce, spodní konec s průvlečkou je protažen spodním třmenem pušky a otočen na vnitřní stranu, následně je průvlečkou protažen horní konec řemene, který je pak protažen horním třmenem pušky a zapnut do přezky na vnější straně řemene. Z tohoto důvodu se nachází průvlečka i přezka na vnější straně řemene.

Při slavnostním pochodu, kdy není puška zavěšena na rameni, je možné řemen více utáhnout a to tak, že na dolním konci mezi řemenem a průvlečkou je přišita 5,3 cm dlouhá zápinka opatřená 2 cm dlouhou dírkou, kterou je možné zapnout na kožený knoflík o průměru 1,8 cm přišitý na vnitřní straně řemene ve vzdálenosti 30,3 cm od dolního konce. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 10]

▲ Rubová a lícová (vnější) strana řemene na pušku vz. 1863. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, Tabelle III.]

³⁶ Nová pochva na bodák byla zavedena oběžným nařízením z 9. srpna 1851 a 1. července 1852.

³⁷ Nový řemen na pušku byl zaveden oběžným nařízením z 6. dubna 1863.

Rozměry řemene na pušku.
[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 11]

Označení dílu			Rozměr (cm)
Celková délka řemene			92,2
Šířka	ve vzdálenosti 13,2 cm od spodního konce		4
	u horního konce před špičkou		2,9
Délka	špičky konce řemene		0,9
	podšívky špičky uprostřed		4
Zápřežek	délka		3,3
	šířka		2,6
Šířka průvlečky			2
Délka kožené zápinky uprostřed			5,3
Průměr knoflíku			1,8
Přezka	světlá	délka uprostřed	2,4
		délka po stranách	2
		šířka	2,6
	tloušťka trnu		0,4

Várnice vz. 1865 (*Kochgeschirre*)³⁸ se skládá z vylepšeného kotlíku s pánví a upevňovacího popruhu. Obě hlavní části várnice jsou vyrobeny z leštěného štyrského plechu a uvnitř i zvenčí jsou už z výroby pocínované ponořením do lázně. Kotlík je vysoký 23,3 cm. Dole u dna je dlouhý 24,4 cm a nahoře u otvoru 23,3 cm. Po stranách u dna je široký 12,5 cm a otvoru 11,9 cm.

Přední a obě užší boční stěny jsou ploché, zatímco zadní stěna je mírně prohnutá dovnitř s vychýlením uprostřed o 0,7 cm od roviny. Všechny čtyři rohy kotlíku i pánve jsou zaoblené. Stěny kotlíku jsou vyrobeny z jednoho kusu plechu a na přední straně jsou okraje zafalcované. Dále jsou stěny ve vzdálenosti 6,2 cm od okraje otvoru směrem dolů mírně zapuštěné, čímž tvoří rám pro nasazení pánve. Dno kotlíku je rovněž vyrobeno z jednoho kusu. Okraje dna jsou zvednuté (vylisované) o 4 až 6,5 mm a připevněné ke stěnám kotlíku. Okraje otvoru kotlíku jsou vyztuženy železným drátem.

Na vnější přední ploché straně kotlíku ve vzdálenosti 2,6 cm od spodního okraje rámu směrem dolů je pomocí 4 nýtů připevněno 1,2 cm široké ucho zhotovené z lisovaného plechu, které je určeno pro protažení upevňovacího popruhu. Jeho světlá délka je 4,2 cm a světlá hloubka 1,5 cm.

Na obou úzkých bočních stěnách je pomocí 3 nýtů připevněno kulaté očko pro závěsné madlo kotlíku. Madlo kotlíku vyrobené z železného drátu o síle 4,4 mm je 50 cm dlouhé a uprostřed je vyhnuté o 1,3 cm, čímž tvoří rukojeť dlouhou 11,9 cm. Madlo musí být ke kotlíku připevněno tak, aby při uchopení za rukojeť kotlík zůstal ve vodorovné poloze.

Pánev je 24,4 cm dlouhá, na obou stranách 12,5 cm široká a 6,6 cm vysoká. Jinak je tvarovaná stejně jako kotlík a je vylisovaná z jednoho kusu bez falcu nebo spoje. Na přední straně ve vzdálenosti 2,6 cm od okraje otvoru je ucho pro upevňovací popruh, které má stejný tvar i rozměr jako ucho

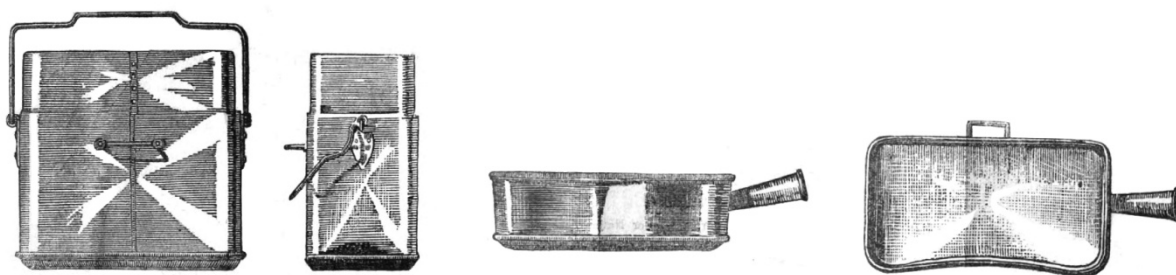
³⁸ Nová přenosná várnice bez dřevěných držadel byla spolu s příslušným upevňovacím řemenem zavedena oběžným nařízením z 19. září 1863. Jednotlivým jednotkám byly várnice vydávány na základě oběžného nařízení z 10. prosince 1863. Po té, co se nové várnice během dánského tažení osvědčily a ukázaly být odolnými i všestranně použitelnými, byly po drobných úpravách reskriptem c. k. ministerstva války z 31. ledna 1865 definitivně zavedeny do výstroje. Ucha byla zprvu tvořena silným drátem na koncích přichyceným dvojicí nýtů. Po úpravách však byla provedena z plechového pásku a přichycena čtyřmi nýty. Upevňovací popruhy byly také prodlouženy o 10,5 cm. V roce 1871 byly zavedeny nové várnice pro dva vojáky, ale starší modely vz. 1865 zůstaly zřejmě kvůli hospodárnosti i nadále součástí výstroje.

kotlíku. Na úzké pravé boční stěně je osazeno držadlo z materiálu shodného s pánví, jehož konec je zahnutý do plátu a pomocí tohoto plátu je 6 nýtů připevněno k pánvi. Držadlo je uvnitř duté, nesmí být vycínované a jeho průměr na konci činí 3,3 cm.

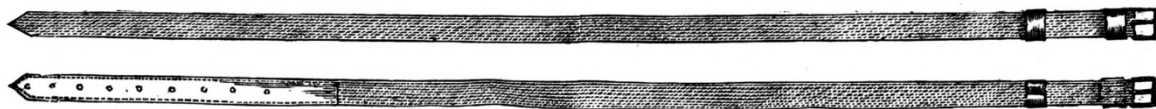
Kotlík má objem 6,7 l, pánev 1,8 l. Celková výška kotlíku s nasazenou pánví je 23,7 cm. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 32]

Upevňovací popruh je 128,4 cm dlouhý, 2,6 cm široký tkaný popruh opatřený na jednom konci velkou válečkovou přezkou jako je na torně a pod ní 2,6 cm širokou průvlečkou. Druhý konec je seříznutý do špičky a je opatřen 35,1 cm dlouhou a 2,6 cm širokou výztuhou zápinky z hnědé svrškové kůže nebo černěné teletiny, ve které je vyraženo 11 dírek pro trn přezky. Na popruhu je také 1,8 cm široká posuvka. Průvlečka i posuvka jsou v případě popruhu pro německou a uherskou pěchotu zhotoveny ze semišové kůže. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 33]

V souladu s vnitřní hospodárností si jednotky samy zajistí z vyražených kusů stejnokroje hadrové podložky pod várnice určené na ochranu torny. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 31]

▲ Kotlík a pánev várnice vz. 1863. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, Tabelle III.]

▲ Upevňovací popruh vz. 1863. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, Tabelle III.]

VÝZBROJ

Pěchotní puška vz. 1854 (*Infanteriegewehr*) se skládá z hlavně, pažby, zámku, tří objímek, spoušťového obloučku a botky. Hlaveň o délce 94,8 cm je navenek kónického tvaru a její vývrt od ústí až k rozšíření vývrtu činí 13,8 mm s vůlí 0,18 mm. Vývrt hlavně je opatřen čtyřmi plochými drážkami, jejichž stěny jsou soustředné s každým z polí. Prachová komora má ploché dno a je uzavřena dnovým šroubem.

K míření slouží muška v přední části a hledí v zadní části hlavně. Ocelová muška s ostrými hranami je přivařena na hlavěň a vzdálena 3,3 cm od ústí, zatímco mířidlo s výklopným hledím je začepováno v dolní části hlavně tak, že vzdálenost mezi muškou a hledím činí zhruba 79 cm.

Výklopné hledí odpovídá vzdálenosti až 300 kroků. Pro delší vzdálenosti jsou na obou stranách hledí vyražena čísla určující počet kroků ve stovkách až po 900 kroků. Lichá čísla jsou vyražena vpravo a sudá vlevo.

Aby bylo možné regulovat linii hledí podle potřeby, lze výklopné hledí v jeho čepu posouvat.

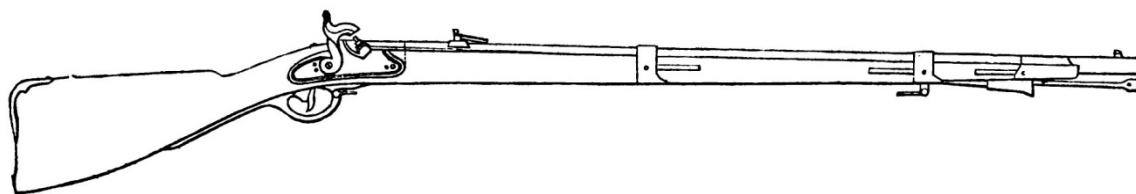
Pažba je vyrobena z pářeného červeného bukového dřeva, které je broušené, namořené v barvě ořechu a napuštěné olejem. Předpažbí má dva výstupky pro objímky a hlaviště pažby má na levé straně lícnici. Zámek pušky je perkusní.

K lepšímu spojení hlavně s předpažbím slouží tři objímky, a to: horní objímka s návlekovým výstupkem pro upevnění nabíjáku a její snadné nasazení, která zároveň chrání přední část pažby, dále prostřední objímka s pohyblivým třmínkem pro řemen a spodní objímka.

Každá z těchto objímek je uchycena na svém místě pomocí objímkového pera opatřeného čípkem a kruhového otvoru pro čípek na pravé straně horní a prostřední objímky. Samostatná deska spouště je připevněna křížovým šroubem na pažbě společně se spoušťovým obloučkem.

Kování zbraně je železné a je matně leštěné, objímky jsou však vyrobeny z oceli. Spoušťový oblouček s rukojetí jsou vyrobeny z jednoho kusu. Na obloučku je připevněn dolní pohyblivý třmínek pro řemen.

Celková délka pušky bez bodáku je 133,5 cm, s bodákem pak 181 cm a váha zbraně je 3,9 kg. [Heerwesen... 1865 – 1. Band, s. 140]

▲ Pěchotní puška vz. 1854. [Das Kaiserlich-Königliche Österreichische Infanterie-Feuergewehr, s. 7]

Bodák vz. 1854 (*Stichbajonett*) má čtyřhrannou čepel o délce 47,8 cm, která je u krčku široká 2,5 cm a silná 1,2 cm a směrem ke špičce se zužuje.

Válcová tulej o délce 7,9 cm zapadá s lehkou vůlí na horní část hlavně pušky. Výřez pro zasunutí tuleje na hlaveň je točitý. Pojistný kroužek je osazen přibližně v polovině délky tuleje a v této poloze je uchycen pomocí dvou prstencových výstupků, takže je možné jej otočit doprava a doleva jen v určitém úhlu.

Čepel je s tulejí spojena prostřednictvím zahnutého železného krčku, který vybíhá z čepele a je připevněn ze strany na tuleji tak, že bodák nasazený na pušku stojí 5,2 cm napravo od hlavně. [Heerwesen... 1865 – 1. Band, s. 141]

▲ Bodák vz. 1854. [Das Kaiserlich-Königliche Österreichische Infanterie-Feuergewehr, s. 24]

Pěchotní šavle vz. 1862 (*Infanteriesäbel*) má čepel zhotovenou z pružné oceli, je 65,8 cm dlouhá, u jílce 3,3 cm a u špičky 2,6 cm široká, po celé délce je mírně zahnutá a její povrch je leštěný. Čepel je v délce 17,8 cm od špičky dvojsečná a dále až k jílcu pouze jednosečná s klínovitým průřezem a oboustranným výbrusem. Tloušťka hřbetu čepele činí u jílce 6,5 mm a postupně se směrem ke špičce zužuje. Největší průhyb zakřivené linie hřbetu čepele 3,6 cm.

Jílec se skládá z křížové příčky se záštitným obloukem, hlavice s rukojetí a z nýtu (matky). Záštitný oblouk je uprostřed mírně prohnutý a přechází v příčku, která končí plochou kapkou. Garnitura je kovová pololeštěná. Rukojeť je dřevěná vroubkovaná a potažená černou telecí kůží. Tyto díly jsou sestaveny na krčku čepele a upevněny k horní části hlavice pomocí nýtu. [Adjustirungs... 1871, s. 56]

Látková podložka pod rukojeť zabráňující přímému kontaktu spodní plochy záštity s pochvou není předepsaná a poboční zbraň je tak vydávána bez ní.³⁹ Pokud tato podložka přispěje k ochraně zbraně a její použití je žádoucí, je pak na mužích, aby si ji vyrobili z obnošeného výložkového nebo kalhotového sukna, ale musí být udržena jednota v rámci celé jednotky. Podložky však nesmějí být na okrajích roztřepené ani nesmějí přecházet přes záštitu šavle. [Die Organisation... 1863 – 13. Heft, s. 13]

▲ Pěchotní šavle vz. 1862. [Adjustirungs... 1871, s. 56]

³⁹ Dle reskriptu c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

III. ČÁST

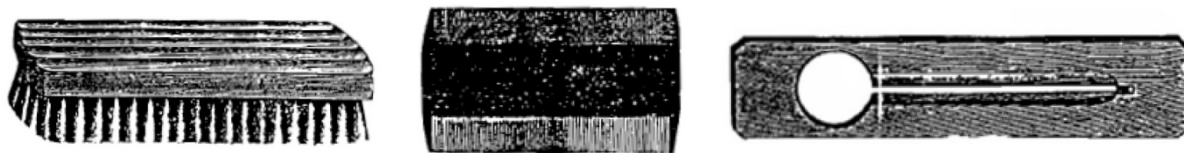
OBSAH TORNÝ A JEJÍ BALENÍ

Je třeba, aby bylo zamezeno přetěžování pěchoty proprietárními předměty a aby pěšák obdržel pouze proprietární předměty uvedené v následujícím seznamu. Všechny tyto předměty musejí být uloženy v torně:⁴⁰

- 1 košile (*Hemd*) – v době míru 2 kusy prádla
 - 1 spodky (*Gattie*) – v době míru 2 kusy prádla
 - 2 páry onucí (*Fußlappen*)
 - 1 náhradní stužka k nákrčníku (*Halsstreifen*)
 - 1 soukenný hadřík (*Tuchlappen*)
 - 1 kapesník (*Sacktuch*)
 - 1 ručník (*Handtuch*)
 - 1 kartáč na šaty (*Kleiderbürste*) – 5,3 cm široký, 13,1 cm dlouhý
 - 1 kartáč na bláto (*Kothbürste*) – 3,5 cm široký, 10,5 cm dlouhý
 - 1 cídicí kartáč (*Tripelbürste*)⁴¹
 - 1 kartáč na zámek pušky (*Schloßbürste*) – 14,4 cm dlouhý
- v sáčku:
- 1 kartáč na boty (*Schmierbürste*) – 13,1 cm dlouhý, 3,3 cm široký
 - 1 plechovka s mazivem (*Schmierbüchse*) – 5,9 cm v průměru, 3 cm vysoká
- dále:
- 1 šicí souprava (*Nähzeug*) – otevřená, 10 cm široká, 15,8 cm dlouhá
- v dalším sáčku:
- 1 zrcátko (*Spiegel*) – 5,9 cm široké, 8,6 cm dlouhé
 - 1 hřeben (*Kamm*) – 4,6 cm široký, 8,2 cm dlouhý
- a dále:
- 1 pár řemínků ke kamašim (*Kamaschen-Strupfen*) – pokud jsou kamaše předepsané
 - 1 prkénko na čištění knoflíků (*Knopfgabel*) – 3,3 cm široké, 14 cm dlouhé
 - 1 kus mýdla (*Seife*)
 - 1 lodička (*Lagermütze*)
 - 1 sada na holení (*Rasierzeug*) – pro muže, kteří ji potřebují.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 65]

Šicí souprava obsahuje bílé, černé, šedé a výložkové nitě, dále 6 bílých kostěných, 6 černých rohovinových a 6 kovových knoflíků, nůžky a jehly společně s náhradními cvočky do bot. Vše musí být pevně sbaleno. [Adjustirungs... 1871, s. 63]

▲ Kartáč na šaty, hřeben a prkénko na čištění knoflíků. [H. Schall & Sohn Preis Kurant, 1909, s. 102, 110 a 174]

⁴⁰ Dle armádního rozkazu z 28. ledna 1861 si směli vojáci, zejména z mírových posádek, zabalit do torny také své osobní věci, které nezabíraly příliš místa, ovšem za podmínky, že měli patřičně sbaleny veškeré předepsané proprietární předměty. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 65]

⁴¹ Předmět má být 5 cm široký, 12,7 cm dlouhý. [Adjustirungs... 1871, s. 63] Pravděpodobně se jedná o kartáč určený na cízení pomocí prášku namletého z tzv. triplu, což je druh horniny složené z rozsvíkových schráněk, jejíž název odkazuje na původ z okolí města Tripolis v Libyi, ale vyskytuje se i v Čechách. Často se tato hornina používala na právě leštění kovů. [Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, sv. 25 (T-Tzschirner). Vydal: J. Otto. Praha: 1906., s. 762] Případně se také může jednat o brousek vyrobený z výše uvedené horniny.

Pokud jde o předměty, které zde nejsou zmíněny, a které by mohlo zejména mužstvo mírových posádek mít u sebe, je rozhodnuto, že pokud jsou pro vojáka cenné a lze je snadno uložit do torny nebo chlebníku, nesmí v tom být mužům bráněno. V poli však smějí mít muži u sebe pouze výše uvedené předměty. Rezervní boty je třeba uložit na nákladní vozy. Na nich je pro každou četou pěchoty uložen také sáček obsahující křidu, barvu, čistící štůček a houbičku na barvu, vše o váze 1,6 kg.

Pokud je to pro vojáka pohodlnější, mohou být veškeré patrony nošeny v patrontašce. V takovém případě se pak náčiní na čištění pušky uloží do kapsy pro patrony v torně. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 65]

NÁSTROJE A NÁČINÍ NA ČIŠTĚNÍ PUŠKY

Ke každé střelné zbraní náleží kovový koudelníček (*Wischer*), na který lze našroubovat drapák (*Raumeisen*), dále trojstranný šroubovák (*Schraubenzieher*), jehož součástí je průbojník a nástrčkový klíč na piston. Při používání nástrčkového klíče k zašroubování a vyšroubování pistonu je třeba dbát stejné opatrnosti jakožto i při používání celého šroubováku. [Feuergewehr... 1856, s. 25]

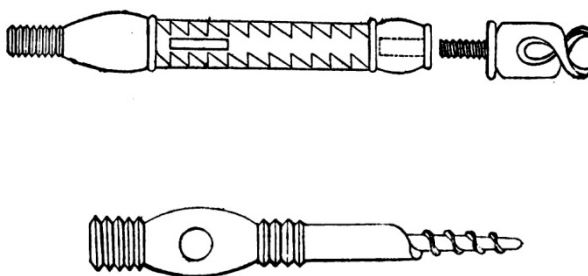
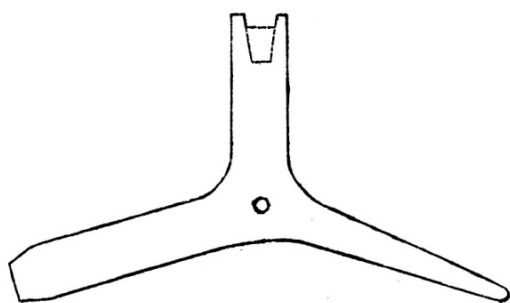
Kromě výše uvedených předmětů, kterými musí být vybaven každý muž s palnou zbraní, je mezi jednotlivé čtyři setnin rovnoměrně přiděleno určité množství vytahováku střel (*Kugelzieher*). Vytahovák se skládá z vrtáku a objímky. Ta slouží k zavedení vytahováku do hlavně a správnému nasměrování vrtáku na nejvyšší středový bod kule a k jeho pevnému držení při vrtání. Tím se zabrání tomu, aby se dotýkal stěn hlavně, respektive vývrtu, a aby je poškrábal. Nakonec je ještě každý Doddustojník vybaven svěrákem k pušce (*Federklemmer*), který se používá k demontáži a zpětné montáži zámku pušky. [Feuergewehr... 1856, s. 25]

Čistící potřeby k čištění pušky musí obsahovat:

- několik lněných vytíracích hadříků
- dva soukenné hadříky – 13,2 cm dlouhé, 7,9 cm široké, z nichž jeden je napuštěný čistým konzervačním lojem a druhý olejem na ošetření pažby
- flanelový hadřík – 23,7 cm dlouhý a 7,9 cm široký, napuštěný lojem pro vytírání hlavně
- malý kartáč na zámek pušky
- několik malých pružin
- malou skleněnou lahvičku s čistým olivovým olejem

K uzavření ústí hlavně během pochodů, v kasárnách a tam, kde je jinak nutné a praktické chránit vývrt před vlhkostí a nečistotami, slouží ochranný roubík (*Gewehrpfropf*). Jedná se o 5,3 cm dlouhý dřevěný váleček, jehož vrchní konec je opatřen olověným kotoučem přechínajícím přes ústí hlavně, a spodní konec třemi až čtyřmi pruhy látky napuštěné čistým tukem, které jsou hřebíčkem připevněné k podstavě válce a to tak, že po vložení roubíku do ústí hlavně zcela vyplní prostor mezi dřevěným válcem a stěnami hlavně. Tyto proužky látky se však musí čas od času vyměnit, zvláště pokud existuje obava, že by látka absorbovala vlhkost nebo se tuk kazil, protože vlhkost nebo zkažený tuk by nevyhnutelně způsobily rezivění.

Mezi další položky patří: rezervní piston, který se fasuje spolu s puškou a náčiním, a dvě jehly na zátravku (*Raumnadeln*), které jsou dodávány s patrontaškou. Stav pušky je třeba pečlivě sledovat, stejně tak jako stav všech ostatních potřeb a nástrojů. [Feuergewehr... 1856, s. 25]

▲ Trojstranný šroubovák, koudelníček s drapákem a vytahovák střel. [Das Kaiserlich-Königliche Österreichische Infanterie-Feuergewehr, s. 25 a 26]

Všechny výše uvedené potřeby a nástroje musejí být zabaleny následujícím způsobem:⁴²
ve velké přihrádce patronašky:

- trojstranný šroubovák

v malé přihrádce patronašky:

- koudelníček s drapákem a vytahovákem střel, stejně tak jako náhradní piston a cvičná ucpávka, vše zabalené ve lněném hadříku
- sklenička s olejem zabalená v hadříku napuštěném tukem a v obou soukenných hadřících
- ochranný roubík

na tělu patronašky pod jejím víkem:

- dvě jehly na zátravku zasunuté do kožené drážky a uchycené pomocí poutek

v torně:

- ostatní předměty.

[Feuergewehr... 1856, s. 64]

IV. ČÁST

PŘEHLED EGALIZACE PĚŠÍCH PLUKŮ

[Heerwesen... 1865 – 1. Band, s. 134]

výložková barva		německý		uherský	
		pluk číslo			
		s knoflíky			
		žlutými	bílými	žlutými	bílými
černá (<i>schwarz</i>)	černá (<i>schwarz</i>)	14	58	-	-
šarlatově červená (<i>scharlachroth</i>)		45	80	37	39
tmavě červená (<i>dunkelroth</i>)	červená (<i>roth</i>)	1	18	52	53
třešňově červená (<i>kirschroth</i>)		73	77	43	23
růžová (<i>rosenroth</i>)		13	38	5	6
krapově červená (<i>grapproth</i>)		15	74	44	34
rakově červená (<i>krebsroth</i>)		35	20	71	67
bledě červená (<i>blassroth</i>)		57	36	65	66
císařská žlutá (<i>kaisergelb</i>)		žlutá (<i>gelb</i>)	27	22	2
sírově žlutá (<i>schwefelgelb</i>)	16		41	-	-
oranžově žlutá (<i>orangegeb</i>)	59		42	64	63
blankytně modrá (<i>himmelblau</i>)	modrá (<i>blau</i>)	4	3	32	19
světle modrá (<i>lichtblau</i>)		40	75	72	29
tmavě modrá (<i>dunkelblau</i>)		11	24	51	33
trávnově zelená (<i>grasgrün</i>)	zelená (<i>grün</i>)	8	28	61	62
jablkově zelená (<i>apfelgrün</i>)		9	54	-	-
papouškově zelená (<i>papageigrün</i>)		26	10	46	50
mořsky zelená (<i>meergrün</i>)		21	79	70	25
ocelově zelená (<i>stahlgrün</i>)		56	47	48	60
tmavě hnědá (<i>dunkelbraun</i>)	hnědá (<i>braun</i>)	-	7	12	-
červeně hnědá (<i>rothbraun</i>)		55	17	68	78
štikově šedá (<i>hechtgrau</i>)	šedá (<i>grau</i>)	30	49	76	69

⁴² Dle oběžného nařízení z 25. ledna 1856.

HODNOSTNÍ ZNAČENÍ

Hodnostní hvězda (*Distinctions-Stern*). Šesticípá hvězda o průměru 2,4 cm je vystřižena z bílého sukna. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 13]

◀ [Adjustirungs... 1871, s. 23]

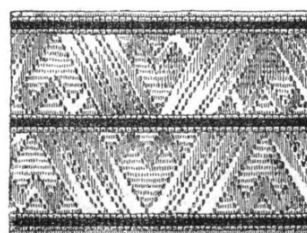
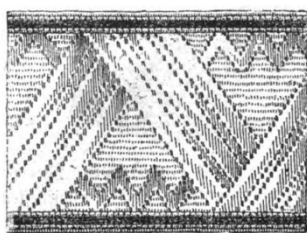
Ozdobná šňůra (*Rundschnur*). Žlutočerná vlněná šňůra je široká 6 mm. [Heerwesen... 1865 – 1. Band, s. 133] Složena je ze dvou černých a čtyř žlutých nití. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 17]

◀ [Adjustirungs... 1871, s. 16]

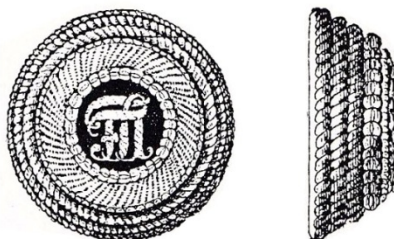
Porta (*Borde*). Vlněná porta pro desátníky je široká 5,3 cm. [Heerwesen... 1865 – 1. Band, s. 133] Tato vzorovaná porta je ve vzdálenosti 2 mm od horního i dolního okraje zdobená 1 mm širokým černým proužkem. Na čáko je našita ve vzdálenosti 4 mm od horního okraje se stehem probíhajícím vpředu uprostřed. [Adjustirungs... 1871, s. 16]

Žlutočerná porta pro vyšší poddůstojníky je široká 7,9 cm. [Heerwesen... 1865 – 1. Band, s. 133] Porta je co do materiálu i barvy shodná s portou pro desátníky, ale liší se vzorem, a kromě dvou černých proužků při okraji má navíc ještě jeden proužek uprostřed. [Adjustirungs... 1871, s. 16]

▲ Porta pro desátníky a porta pro vyšší poddůstojníky. [Adjustirungs... 1871, s. 16]

Růžička (*Röschen*) o průměru 2,9 cm, jejíž zadní strana je plochá, sestává z přibližně 2 mm širokých žlutých těsně stočených kroucených šňůrek a má černé sametové středové pole o průměru 1,3 cm, které je lemované vyšíváním věnečkem širokým 3 mm. Uvnitř pole je umístěna iniciála císaře. [Die Organisation... 1863 – 13. Heft, s. 2]

▲ Růžička na čepici pro poddůstojníky.

Portepe vz. 1861 (*Porte-épée*)⁴³ pro poddůstojníky z jemné žluté a černé ovčí vlny sestává ze štrápce a stuhy. Nasazení štrápce je ozdobené třemi řadami černých zubatých pruhů tvořících 2,4 cm dlouhý a 1,3 palce široký štrápcový knoflík. K horní části je připevněna stuha a ke spodní části dvě vrstvy třásní. [Adjustirungs... 1871, s. 52]

⁴³ Nové portepe vycházelo ze staršího vzoru z roku 1850. Předepsáno bylo reskriptem c. k. ministerstva války z 18. února 1861 a zavedeno oběžným nařízením z 29. září 1861.

Vnější šňůrky štrapce, ve stejné barvě jako páska, jsou 3 mm silné a 5,3 cm dlouhé. Výplň štrapců tvoří černé kroucené šňůrky spředené žlutou nitkou.⁴⁴ [Die Organisation... 1863 – 13. Heft, s. 5]

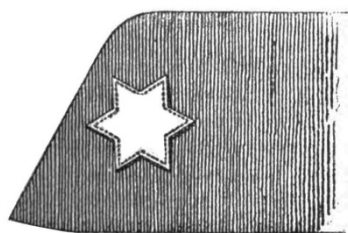
Dvojitá stuha je 1,6 cm široká a 31,6 cm dlouhá, zhotovená ze žluté vlny, podélně zdobená dvěma tkanými černými pruhy a oba její konce jsou vloženy a upevněny do štrapcového knoflíku. [Adjustirungs... 1871, s. 52]

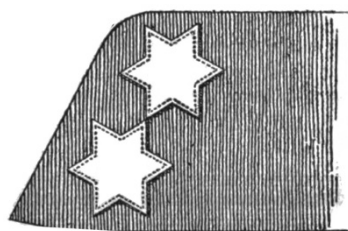
▲ Portepee vz. 1861 pro poddůstojníky. [Adjustirungs... 1871, s. 52 - upraveno]

ROZLIŠENÍ HODNOSTÍ

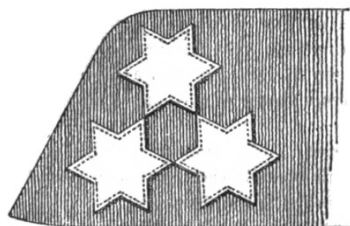
Kadet (Cadet). Výstroj je ve všech ohledech stejná jako u prostého vojáka, ale kadetům je navíc povoleno nosit šavli s odpovídajícím závěsným řemenem, portepee a kožené rukavice podle předpisu pro desátníky, ovšem bez zajištění erárem. Hodnostní portu na čáku smějí kadeti nosit pouze tehdy, pokud už skutečně jsou poddůstojníky nebo čekateli. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 11]

Svobodník (Gefreite). Čáko je doplněné o předpisovou ozdobnou šňůru, jinak je shodné s čákem prostého vojáka. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 13] Šňůra je na čáko našita tak, že po celém obvodu těsně přiléhá k spodnímu okraji dýnka. [Adjustirungs... 1871, s. 16] Zbrojní kabát je jako u prostého vojáka, pouze na ležatém límci je našita jedna hvězda.⁴⁵ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 13] Lajbl je také stejný jako u prostého vojáka, ale navíc s jednou hodnostní hvězdou. Čepice (vlastní) je jako u prostého vojáka, ale se žlutočernou ozdobnou šňůrou. Vše ostatní je shodné s prostým vojákem. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 13]

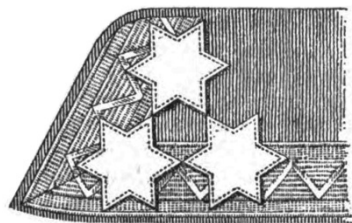
Desátník (Corporal). Čáko je doplněné o předepsanou portu z ovčí vlny. Povlak na čáko i lodička jsou stejné jako u prostého vojáka. Čepice (vlastní) je stejná jako u prostého vojáka, ale navíc je doplněna o růžičku, smýčku z ozdobné žlutočerné vlněné šňůry a po obvodu stejnou šňůrou. Zbrojní kabát je jako u prostého vojáka, pouze na ležatém límci jsou našity dvě hvězdy. Plášť, nákrčník, kalhoty, košile, spodky, kamaše i boty jsou stejné jako u prostého vojáka. Lajbl je také stejný jako u prostého vojáka, pouze s dvěma hvězdami na výložce límce. Torna je stejná jako u tesaře. Chlebník, ustrojovací řemínek, patrontaška, řemen k patrontašce, řemen k pušce, polní lahev a jídelní miska jsou opět stejné jako u prostého vojáka. Navíc je vyzbrojen pěchotní šavlí a odpovídajícím závěsným řemenem. Na šavli je uvázáno portepee. Vybaven je také koženými rukavicemi dle předpisu. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 13]

Četař (Zugsführer). Čáko je doplněné o předepsanou portu. Zbrojní kabát je jako u prostého vojáka, pouze na konci každého límce jsou našity tři hvězdy. Vše ostatní je shodné s desátníkem. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 14]

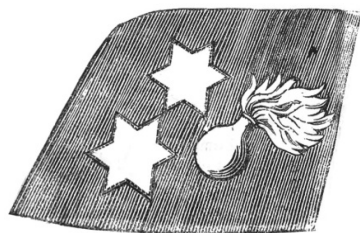
⁴⁴ Popis je uveden analogicky dle portepee pro důstojníky.

⁴⁵ Dle reskriptu c. k. ministerstva války z 1. června 1863.

Šikovatel (*Felwebel*). Čáko je stejné jako čáko četaře. Zbrojní kabát je na konci každého límce opatřen třemi bílými hvězdami a navíc podél vnějšího okraje límce 1,3 cm širokou vyšívanou lemovkou ze žlutého hedvábí. V případě límců ze žlutého výložkového sukna je lemovka podložena pruhem z bílého sukna, který přesahuje vnitřní i vnější okraj lemovky o 2 mm. Na lajblu je tato lemovka pouze vpředu u úzkých okrajů límce. Vše ostatní je shodné s desátníkem. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 14]

MUŽI SE ZNOVU PŘIJATOU SLUŽBOU NEBO S PŘÍDAVKEM NA STÁŘÍ

Všichni muži se znovu přijatou službou nebo s přídavkem na stáří mají mít na obou stranách ležatého límce odznak v podobě granátu s plamenem vystřižený z bílého sukna, který je našitý šikmo uprostřed cípu límce.⁴⁶ Průměr granátu je 1,4 cm, výška plamene 5 mm, největší délka plamene 2,2 cm a největší šířka 2,9 cm. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 17]

V. ČÁST

ZPŮSOB NOŠENÍ STEJNOKROJE A VÝSTROJE

Čáko. Podbradník čáka má být upraven tak, aby váleček přezky byl úrovní levého ušního lalůčku. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 1]

Povlak na čáko. Pokud je nošeno čáko s nasazeným povlakem, musí být jablíčko uloženo uvnitř čáka a to pomocí průvlečky a volné posuvky na koženém řemínku tak, aby jablíčko přiléhalo k zadní stěně čáka. Na místě jablíčko drží volná posuvka, přičemž drátěná smyčka jablíčka je zasunutá v pevné průvlečce. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 3]

Lodička. Dle nařízení má být lodička nasazena s oběma chlopněmi směřujícími do strany a to tak, že se musí mírně naklonit na pravou stranu, aby se přiblížila k pravému obočí. Pokud je však voják delší dobu vystaven slunci, musí se jedna chlopeň ohrnout dolů, čímž utvoří štítek, a lodička se pak otočí odpovídajícím směrem (štítkem dopředu). Lodička se nesmí nosit jiným způsobem, než jak je zde uvedeno. Deformace, ohýbání a převrácení bočních dílů a obecně jejich nošení v jinak zdeformované podobě je přísně zakázáno. Při mírových pochodech a v poli má být přeložena na výšku a uložena do kapsy v podšívce víka torny. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 32]

Čepice. Mužstvo od šikovatele dolů si smí na své náklady pořídit čepici střihu důstojnické čepice. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 32] Podle nevyššího nařízení nesmí být nikdo k pořízení této pokrývky hlavy nucen. Pokud si ji však muži dobrovolně a bez nátlaku pořídit chtějí a souhlasí s nákupem z vlastních prostředků, tak je to v souladu s nejvyšším nařízením povoleno. V takovém případě je samozřejmé, že za všech okolností musí být erární lodičky uchovávány a udržovány v dobrém stavu a to jak ve výstrojních skladech aktivní části vojska, tak i v rezervních skladech. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 3]

Nošení podbradníku otočeného nahoru, tedy nad růžičku, nebo volně zasunutého do ozdobné smyčky, stejně tak jako nošení jiných šňůrek než ze žlutočerné vlny, jakož i nošení zlacené šňůry a růžičky s císařskými iniciálami určené pro poddůstojníky, je přísně zakázáno. Stejně tak se nikdy nesmí upravovat spodní část do libovolného špičatého tvaru nebo jakkoliv mačkat růžička. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 33]

⁴⁶ Soukenné odznaky v podobě granátu byly zavedeny nejprve v roce 1860 pro vysloužilce a pak na základě reskriptu c. k. ministerstva války z 1. června 1863 pro muže se znovu přijatou službou nebo přídavkem na stáří, čímž došlo ke zrušení starších mosazných odznaků z roku 1859.

Dle nařízení nesmí být čepice za žádných okolností nošena do pole, nýbrž musí být uložena, a na tažení (k cviku) nesmí být zabalena ani v době míru.⁴⁷ V případě pochodů v době míru se nesmí zvyšovat množství předmětů zavěšených na mužích. Čepice tak musí být uložena naplocho pod víkem torny. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 69]

Zbrojní kabát. Každý zbrojní kabát, zvláště pak jeho límec, musí být vždy čistý, bez skvrn, a knoflíky musejí být vyleštěné. Pokud není zbrojní kabát oblečen, tak se složí do naplocho a uloží pod víko torny. Za tímto účelem se podle délky torny ohnou šosy a límec dovnitř a kabát se přeloží z obou stran směrem ke středu. Pak se kabát, aby byl lépe chráněn před nečistotami, uloží otevřenou částí k pouzdru na patrony ve víku torny a límcem směřujícím k levému rameni. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 29]

Plášť musí být v poli a při pochodech v době míru oblečen vždy za těchto okolností:

1. v případě teplého počasí přes holou košili, v takovém případě musí být zbrojní kabát složený pod víkem torny,
2. když je chladno, tak přes lajbl,⁴⁸
3. za studeného počasí přes oblečený zbrojní kabát.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 64]

Aby oblečený plášť při pochodech nebránil volnému pohybu, musejí být rohy předních šosů zahnuty dovnitř a uchyceny pomocí háčků na očka přišitá pod knoflíky zadní spony.⁴⁹ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6] Očka jsou přišita ke spodnímu okraji podšívky trupu ve vzdálenosti 43,5 cm šikmo od lemu pláště, přičemž mezi oběma našitými knoflíky je vytvořen úhel, který od nich musí být vzdálen 13,2 cm. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 26]

Plášť lze přehodit přes veškerou výstroj jen výjimečně – a to pouze za zcela mírových okolností – například pokud je pochodující jednotka náhle zaskočena lijákem, kdy už není čas obléci si plášť dle předpisu, aniž by bylo mužstvo zcela promočené. Tento způsob nošení pláště by se měl omezit pouze na nejnevyhnutelnější případy, protože muži pak jsou omezeni v použití zbraní a jsou neohrabaní. Uložení pušek do rukávů pláště je za všech okolností zakázáno.⁵⁰ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 64]

Bandalír. U všech pěších jednotek, pokud není plášť oblečen, platí, že musí být za každých okolností včetně slavnostních přehlídek složený do bandalíru a zavěšený pouze přes levé rameno.⁵¹ Žádný jiný způsob balení pláště není povolen. Plášť je na zbrojním kabátu i lajblu uchycen pomocí prodlouženého nárameníku. Pláště nemají být srolované, nýbrž musejí být sbalené na plocho, aby jejich šíře byla 16 cm a délka taková, aby umožňovala bandalír zavěsit přes hrud' a na koncích pevně svázat ustrojovacím řemenem. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 64]

Pro lepší ochranu musí být plášť vždy složený tak, aby rubová strana, tj. vnitřní strana byla otočena ven. Bandalír musí být složen velmi pečlivě, aby navenek nebyla vidět žádná podšívka a to ani na obou koncích. Sklad pláště musí směřovat doleva a směrem dolů a oba okraje se musejí být vzájemně zarovnané. Sklad musí zároveň směřovat směrem ven (tj. být navrchu), protože pouze tímto způsobem bude bandalír držen na místě a může být nasazen bez pomoci druhé osoby. Oba konce pláště přeložené výše uvedeným způsobem přeloží přes sebe a stáhnou řemenem, který je třeba umístit od obou konců bandalíru tak, aby přečnívaly o 6,6 cm za řemen. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 26]

Bandalír musí být usazen tak, že spodní konec bandalíru je na zádech, zatímco horní konec je na vnější straně a řemen se nachází uprostřed víka torny.⁵² Sklady pláště je třeba umístit dovnitř, přezka řemene je umístěna na pravé straně uprostřed překrývajících se konců s trnem dovnitř a konec řemene se svine do tzv. šneka. Plášť v bandalíru se musí nosit tak, že kapslovnice umístěná nad ním zůstane nezakrytá.⁵³ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 64]

⁴⁷ Nařízení c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

⁴⁸ Dle oběžného nařízení z 11. srpna 1862.

⁴⁹ Dle armádního rozkazu z 28. ledna 1861.

⁵⁰ Dle reskriptu c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

⁵¹ Dle nevyššího rozkazu z 28. ledna 1861.

⁵² V předpisu je způsob přeložení obou konců bandalíru uvedený opačně a patrně tedy nesprávně.

⁵³ Dle reskriptu z 18. března 1861.

Ustrojovací řemen. Pokud je oblečen plášť, tak ustrojovací řemen, jinak určený pro svázání pláště do bandalíru, má být zavěšen na závěsný řemen a to tak, že ustrojovací řemen je zapnut nad pochvou na bodák nebo šavli. Tímto způsobem má být nošen. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 9]

Řemen musí být dvakrát ovinut kolem závěsného řemene nad pochvou na bodák nebo šavli a protažen skrze svoji přezku, aniž by se trn zasunul do dírky. Následně se provleče přezkou zvenčí tak, že utvoří šneka. Trn míří vzhůru. Řemen musí být vždy čistý a mít co nejméně děr. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 35]

Lajbl musí být nošen za těchto okolností:

1. ve službě a při každé příležitosti, kdy se dosud nosila halena (*Kittel*)
2. v chladném počasí pod zbrojní kabát (přičemž je třeba poznamenat, že je s tím u nových zbrojních kabátů počítáno a mají proto rozšířené rukávy) nebo samostatně pod plášť
3. ve studeném počasí pod zbrojní kabát a plášť, avšak vždy podle okolností, neboť za teplejšího počasí, kdy musí být oblečen zbrojní kabát, je oblečen bez lajblu.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6, Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 19]

Co se týče způsobu balení lajblu, tak se zkouškami u pěších jednotek ukázal jako nejvhodnější ten pod víkem batohu. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 19]

Poznámka: Čištění bílého lajblu se nejlépe provádí mytím obyčejným mýdlem a studenou vodou. Skvrny od mastnoty mohou být odstraněny z vlněných tkanin jakékoliv barvy, pokud jsou očištěny trochou tuku z čerstvého másla a kouskem sukna. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6]

Ramenní váleček. Bez ramenního válečku je nárameník zapnutý do obou přes sebe přeložených dírek. Voják musí být vybaven ramenním válečkem vždy, když je vyzbrojen puškou a obléká pouze lajbl, nebo pokud má pouze lajbl pod pláštěm. Pokud je lajbl oblečen pod zbrojní kabát, nebo pokud je voják bez zbraně, či mimo službu, je ramenní váleček sundaný a patřičně uložený. [Adjustirungs... 1871, s. 29]

Kalhoty musejí být neustále udržovány v čistotě a oblékány tak, aby byla obuv zcela zakrytá a aby nohavice vzadu končily dva prsty od země. Promáčení spodních partií nesmí být tolerováno během cvičení za deštivého počasí ani během slavnostních přehlídek. Dále je zakázáno nosit v kalhotách hodinky s řetízkem, který by přečníval šosy zbrojního kabátu. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 30]

Kamaše se nosí především v zimě. V takovém případě musejí boty dobře zakrývat a to až po ohyb nártového dílce. Při pochodech v době míru v létě a obecně v létě se kamaše a palčáky ukládají do torny. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 31]

Nákrčník by měl být kolem krku zapnutý volně, aby muže neobtěžoval, a to tak, aby bylo možné mezi nákrčník a krk pohodlně vložit dva prsty pravé ruky. Z nákrčníku by měla vyčnívat 2,6 cm široká bílá lněná stužka. Tato stužka musí sahát až k oběma koncům nákrčníku. Konce nákrčníku se musí dotýkat, aniž by byly přes sebe přeložené. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 31]

Palčáky jsou v létě uloženy v posádkovém skladu nebo zabaleny v torně. Účastní-li se muži slavnostní přehlídky v zimní adjustaci, tedy v pláštích, jsou palčáky, pokud nejsou oblečeny, spojeny látkovou sponou a zavěšeny za pochvu bodáku zasunutou v závěsníku řemenu tak, že oba palce přiléhají k sobě a směřují dovnitř. Je samozřejmé, že tuto část stejnokroje, která náleží k zimní adjustaci, by měli na strážích a stanovištích muži používat, pokud to počasí vyžaduje. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 33]

Opasek. Účelem opasku je následující:

1. v boji slouží k upevnění patronašky posunuté dopředu k pravému boku,
2. během pochodu, pokud se muž rozhodne přesunout váhu patronašky buď utažením opasku na boky, nebo povolením zpět na ramena.

[Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 10]

Chlebník je nošen vždy na levé straně, tj. s popruhem přes pravé rameno, a sice pod závěsným řemenem, protože se četnými bezprostředními šetřeními ukázalo, že muži sami z nejrůznějších důvodů preferují tento způsob nošení před jakýmkoli jiným.⁵⁴ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 69]

Popruh musí být dostatečně dlouhý, aby se víko nacházelo pod krčkem bodáku. Na pochodech by mělo být do chlebníku zabaleno:

- jídlo uložené v sáčku,
- chléb,
- dýmka a váček na tabák.

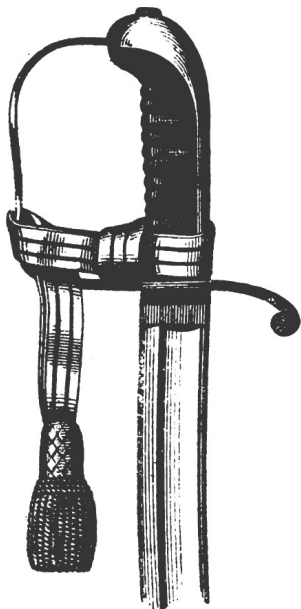
Pokud má voják u sebe více než dvě porce chleba, musí se pokusit uložit je do chlebníku všechny. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 33]

Torna se nasazuje tak, že její horní okraj má být ve stejné výšce jako límcový steh zbrojního kabátu, přičemž ramenní steh lajblu je výše. Pokud má být torna uprostřed zad, tzn. být vzadu ve stejné vzdálenosti od obou podpaží, je bezpodmínečně nutné mít vždy oba ramenní popruhy zapnuté ve stejné délce. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 35]

Úhledného tvaru torny se nejlépe dosáhne sbalením všech proprietárních předmětů. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 31]

Jídelní miska se upevňuje na horní části víka torny, nebo v případě poddůstojníků, bubeníků, hornistů apod. na střed víka mezi dvě svislá poutka určená pro zákopové náradí, za pomoci tenkého řemenu.⁵⁵ Během všech pochodů a v poli kdy je neustále oblečen plášť a během slavnostních přehlídek a jiných příležitostí, kdy je plášť složený do bandalíru, není jídelní miska zpravidla zabalena, ale pokud by musela být nošena současně s pláštěm složeným do bandalíru, tak by místo na střed byla umístěna spíše na pravou stranu torny. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 65]

Pokud není nošena várnice, tak se jídelní miska položí ústím na horní úzkou plochu torny tak, že dvě kovová ucha se umístí vlevo a vpravo mezi dvě poutka torny, a pak se připevní na obou stranách upevňovacím řemínkem protaženým kovovými uchy. [Adjustirungs... 1871, s. 86]

▲ Způsob vázání portepée na koš šavle pro poddůstojníky. [Adjustirungs... 1871, s. 53]

Polní lahev náležející každému muži se nosí na levé straně zavěšená před poboční zbraní nebo bodákem.⁵⁶ Popruh (šňůra) je zavěšen přes řemení. Je však třeba poznamenat, že tento způsob nošení polních lahví nelze v žádném případě považovat za jediný přípustný. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 65]

Pouzdro na roznětky je nošeno stejným způsobem jako u myslivců, tedy v místě křížení řemenů před středem hrudi.⁵⁷ Zároveň musí být vždy umístěna nad pláštěm svázaným do bandalíru.⁵⁸ [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 11]

Šavle musí být zcela zasunuta v pochvě a zavěšena tak vysoko, aby se loket vodorovně drženího levého předloktí dotýkal nýtu jílice šavle. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 34]

Portepée se uvazuje na koš šavle stejným způsobem předepsaným pro poddůstojníky, kadety i důstojníky. Uvazuje se tak, že páska spočívá na záštitě a smyčka, která vznikne vodorovným protažením konce dvojité páskou v pravém úhlu, dosedne na vnější stranu rukojeti šavle. V ohybu, ve kterém přechází záštita šavle do koše, je páska dvakrát překřížená a provlečená tak, aby visela dolů se

⁵⁴ Dle nařízení c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

⁵⁵ Dle nařízení c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

⁵⁶ Dle nařízení c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

⁵⁷ Dle nařízení c. k. ministerstva války z 15. ledna 1861.

⁵⁸ Dle nařízení c. k. ministerstva války z 18. března 1861.

štrápcem směřujícím ven. U sečného bodáku a tesáku je uchycení co nejjednodušší bez nadbytečných uzlů, ale v každém případě musí být provedeno stejným způsobem u celé jednotky. [Die Organisation... 1863 – 13. Heft, s. 5]

Várnice slouží pro 5 mužů.⁵⁹ [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 34] Má-li být kotlík s nasazenou pávní upevněn na tornu, přiloží se jeho prohnutá strana k víku torny, zápinka upevňovacího popruhu se protáhne ze zadu směrem dopředu poutkem na torně, dále směrem dolů skrze ucho na pávní a na kotlíku, zatímco druhý konec popruhu se přetáhne přes záda torny, zespodu nahoru se přeloží přes madlo kotlíku a zapne se pomocí přezky tak, aby se přezka upevňovacího popruhu nacházela přibližně 2,6 cm od ucha kotlíku. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 33]

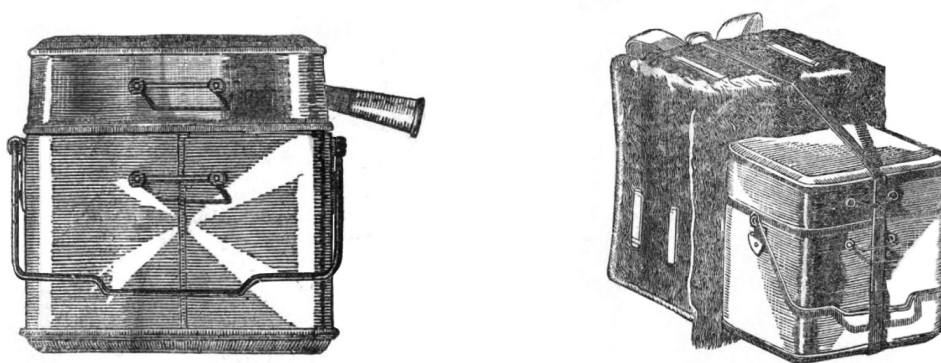
Než se nádoba použije k vaření, naplní se kotlík a pánev vodou, voda se přivede k varu, a následně se nádoby vylijí a vysuší, čímž ztratí pachut' po cínu. Pokud se má přikročit k vaření, tak se musí zapálit několik ohňů, každý dostatečně velký, aby 5 až 6 kotlíků stálo v kruhu s vnitřní prohnutou stranou směrem k ohni. Pokud se pánev používá jako poklička, aniž by se v ní zároveň něco vařilo, tedy když je pánev dnem vzhůru, stačí do plechového držadla kastrolu vložit kus dřeva jako rukojeť, aby si vařící voják nespálil ruku. Pokud má být pánev použita jako poklička když se v kotlíku vaří polévka a maso, a zároveň se v samotné pávní něco ohřívalo nebo vařilo, takže pánev stojí dnem na kotlíku, je třeba zdůraznit, že pánev posazená na kotlík nesmí být nikdy prázdná, jinak by cín ztekl ze stěn pánve.

Kotlíky se nikdy nestaví do ohně v jedné nebo dvou řadách, ale jak bylo uvedeno, vždy v 5 až 6 kotlíků v kruhu, protože takto je teplo koncentrovanější, lze vařit bezpečněji, rychleji a s menší spotřebou paliva. Obecně platí, že při vaření musí být kotlíky vždy naplněny až téměř po okraj.

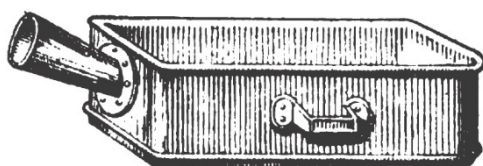
Po uvaření a rozdělení menáže se várnice otře popelem, opláchne vodou a dobře osuší utěrkou, ale v žádném případě se nečistí do lesku. Ke konzervaci tohoto kusu polního vybavení je třeba také poznamenat, že i když je dostatečně pevné konstrukce, je nutné dbát na to, aby se kotlík ani pánev nepoškodily zbytečnými údery a nárazy. Zejména je třeba upozornit na skutečnost, že pokud se má pánev otočit dnem vzhůru jako poklička a pak má být odložena, je nutné pro snazší manipulaci uchopit pánev za rukojeť a nadzvednout ji tak, aby dno pánve bylo nadzvednuto kolmo ke dnu kotlíku.

[Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 34]

Rezervní várnice lze využít k nošení vody jako náhrada za velké plechové polní lahve, ale v případě potřeby jsou určeny i k vaření. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, s. 30]

▲ Várnice vz. 1863 s pávní nasazenou na kotlík. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, Tabelle III. - upraveno] a torna s várnici připevněnou pomocí upevňovacího popruhu. [Die Organisation... 1865 – Supplement zum 15. Heft, Tabelle III.]

▲ Pánev várnice vz. 1865 s uchem nového provedení. [Adjustirungs... 1871, s. 84]

⁵⁹ Dle oběžného nařízení z 10. prosince 1863.

ADJUSTACE MUŽSTVA ŘADOVÉ PĚCHOTY

Kromě pohodlné vycházkové ústroje se rozeznává běžná služební, pochodová a přehlídková ústroj, [Heerwesen... 1865 – 2. Band, s. 49] a dále polní a slavnostní ústroj. [doplňěk autora]

Přehlídková ústroj (*Adjustirung en Parade*). V době míru musí být mužstvo i poddůstojníci při slavnostní vojenské přehlídce plně oblečeni, tzn. musí mít oblečené čáko se zbrojním kabátem, a být plně vyzbrojeni. V létě, když je příznivé počasí, není plášť oblečený, ale je složený do bandalíru. Za deštivého počasí nebo v zimě se naopak obléká. Chlebník ani jiné polní vybavení se nenosí. V zimě stejně tak jako v létě za blátivého počasí se kamaše navlékají a zapínají přes kalhoty. [Adjustirungs... 1871, s. 4] V chladném počasí je pod zbrojní kabát oblečen lajbl. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6] Během slavnostních přehlídek a jiných příležitostí kdy je plášť složený do bandalíru, není jídelní miska zpravidla přibalena. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 65]

Slavnostní ústroj (*Adjustirung in Galla*). Ústroj je shodná s přehlídkovou, ale součástí není palná zbraň, ani patronaška s řemenem, torna nebo opasek. Pokud není plášť oblečený, tak rovněž není součástí. Podbradník čáka by měl být schován dovnitř. [doplňěk autora]

Vycházková ústroj (*Adjustirung außer Dienst*). Ústroj je shodná se slavnostní, pouze místo čáka lze nosit lodičku nebo čepici. [doplňěk autora]

Polní ústroj (*Adjustirung im Felde*). Vždy musí být nošeno čáko, na kterém musí být nasazen potah. [doplňěk autora] V poli musí být oblečen plášť. V případě teplého počasí je oblečen přes holou košili, a pokud je chladno, tak je oblečen přes lajbl nebo přes lajbl a zbrojní kabát. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 64] Rohy předních šosů musejí být zahnuty dovnitř a zaháknuty. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6]

Pochodová ústroj (*Adjustirug auf Märschen*). Při pochodech musí být vždy oblečeno čáko a kompletní polní výstroj. Plášť se vždy obléká na holou košili, v zimě pak přes zbrojní kabát. V létě se kamaše ukládají do torny, v zimě se oblékají přes kalhoty. V létě se pod plášť obléká zbrojní kabát nebo lajbl pouze na základě zvláštního rozkazu. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 40] Rohy předních šosů pláště musejí být zahnuty dovnitř a zaháknuty. [doplňěk autora]

Služební ústroj (*Adjustirung in Dienst*). Ve službě musí být oblečen lajbl. [Die Organisation... 1863 – 15. Heft, s. 6] Místo čáka se nosí lodička nebo čepice. Torna není součástí. Jinak je ústroj shodná s pochodovou ústrojí. [doplňěk autora]

Ústroj při poplachu (*Adjustirug biem Allarm*). Používá se pochodová ústroj přizpůsobená ročnímu období. [Der Infanterie-Unteroffizier... 1868, s. 40]

VI. ČÁST

NĚMECKO – ČESKÝ SLOVNÍK

1 Zoll – rakouský palec (2,634 cm)
1 Linie – rakouská čárka (2,195 mm)
1 Pfund – rakouská libra (0,56 kg)
1 Mass – rakouský máz (1,415 l)
Absatz, der – podpatek
Absatzseisen, das – podkůvka
Absehen, das – hledí
Afterleder, das – opatek
Alterszulage, die – přídavek na stáří
Ansatz, der – nasazení, spoj, kořen
Ärmelleibel, der – lajbl, kazajka
Ärmelausschnitte, der – průramek
Ärmelnaht, die – rukávový šev / průramkový šev
Achseldragoner, das – nárameník
Achselspanne, die – ramenní páska, nárameník
Achselnaht, die – ramenní šev
Achselwulste, der – ramenní vycpávka
Aufschlage, die – manžeta
Augmentations-Vorrat, der – rezervní výstrojní sklady, sklady oděvu, výzbroje a zbraní, zřízené pro případ války v doplňovacích stanicích
Ausrückung, die – pochod, tažení
Außenseite, die – líc, lícová strana
Berieming, das – řemení
Besetze, die – záložka
Brustsaum, der – hrudní lem, léga
Binde, die – kolárek, stuha
Bouillon, das – kroucená šňůrka
Bunde, das – pas
Calico – kaliko, tkanina střední hmotnosti z bavlněné příze v plátňové vazbě
Croisee – kepr, bavlněný flanel v keprové vazbě
Deckel, der – víko, překlop, dýnko
Eichenlohe, die – třísla z dubové kůry
eingepappen – přilepit, vlepít
Exercierpfropf, der – cvičná ucpávka, soukenný váleček vkládaný do hlavně pro ochranu dnového šroubu
Faschinenmesser, das – tesák
Fleisch-Seite, die – vnitřní (masová) strana kůže
Flügel, der – chlopeň
ganäbte – sukno, zplstnatění tkaniny máčením
gebleichte – bělený
Gelenkstück, das – výstelka, klenek, část mezi stélkou a podešví
Haubajonett, das – myslivecký tesák
Innerenseite, die – rub, rubová strana

Kalbfelle, das – teletina, telecí kůže
Knoppfern, die – duběnka, háčka žlabatky
Kopfriemen, der – okolek
Kuebelstück, das – poutko
Lappen, der – klapka, patka, chlopeň
Lasche, die – patka, jazyk
Leinwand, die – rezné plátno
Leisten, der – ševcovské kopyto
Lokostand, der – aktivní (přítomná) část vojska
Mantelschlage, die – smyčka, zapínání límce kabátu
Mieder, das – výztuha
Monturs-Kommission, die – výstrojní sklad, vojenská oděvárna
Narben-Seite, die – lícová (vnější) strana kůže
Oberleder, das – svršek boty, svršková kůže
Ortband, das – nákončí
Paroli, das – výložek (kus výložkového sukna)
Passepoilierung, die – lemovka, prýmek, paspulka
Pulversack, der – prachová komora
Quater, der – zadní dílec boty
Querschleife, die – průvlečka
Reengagirung, die – přijmutí služby na novo
Schleife, die – poutko, smyčka, posuvka
Schnalle, die – přezka, spona
Schnallenlappe, die – třmen přezky
Schnallenschleife, die – průvlečka, posuvka
Schnallstück, das – zápřezek
schwarzbeinerne – rohovinový, černý kostěný
Sohle, die – podešev
Sohlennägeln, die (der Sohlennagel) – cvočky do bot
Stock, der – trup, korpus
Strupfe, die – zápinka, řemínek
Taillespanne, die – bederní spona
Tasche, die – kapsa, pouzdro
Taschepatte, die – patka kapsy, klopa
Terzenleder, das – podešvice, podešvová kůže
Tragriemen, der – nosný řemen
Tuchlappen, der – hrudní dílec nákrčníku, soukenný hadr
Überstemme, die – výztuha na vnitřní boční straně boty
Vorfuß, der – nártový dílec boty
Vorstoß, der – lem, prým
Waschleder, das – jelenice
weißbeinerne – kostěný
Zwilch, das – cvilich, pytlovina, látka z hrubší lněné příze tkaná dvojí v keprové vazbě

SLOVNÍK POJMŮ

- černění** – chemická úprava ocelových povrchů pro zlepšení odolnosti proti korozi, kdy mořením v kyselinách, v louhu nebo roztavených solích vzniká tenká černá, hnědá nebo tmavomodrá vrstva
- croisé** – jemná tkanina ve čtyřvazném nebo šestivazném kepru vyrobená z česané vlny nebo bavlny
- dýnko** – dno pokrývky hlavy, plochá část klobouku nebo čáka
- kaliko** – tkanina střední hmotnosti v plátňové vazbě zhotovená z bavlněné příze
- kepr** – jedna ze základních vazeb tkanin, která je tvořená na líci tkaniny šikmými řádky a která se vyznačuje pevností a odolností
- klenek** – střední klínová část podešve boty, pružně spojující podrážku s podpatkem
- lem** – obecně metoda začištění okraje látky; začištění okraje látky našitím lemovky přehnutého pruhu látky (šikmého proužku)
- okolek** – ozdobný pásek při spodním okraji koruny klobouku
- opatek** – zpevněné místo v botě za patou, jehož smyslem je udržet nohu ve správném postavení
- posuvka** – volné poutko na opasku
- průvlečka** – přišité poutko na opasku
- výpustková kapsa** – takzvaná prostřižená kapsa, kdy se kapsa nepřisívá na oblečení, ale vypracuje se otvor přímo v oděvu
- záložka** – začištění okraje látky otočením okraje na rub, přehnutím a zašitím
- zápinka** – součást určená k zapínání, na obou koncích má dírky, kterými se zapíná na knoflík, případně je jeden konec trvale přišitý a druhý se zapíná na knoflík nebo přezku
- záševек** – prošitý sklad na látce, který pomáhá oděv tvarovat